MEVLÂNA

YAZARIN ÖBÜR ESERLERİ
(DİRİLİŞ YAYINLARI'ndan)

Şiir:

ŞİİRLER I	Monna Rosa
ŞİİRLER II	Şahdamar/ Körfez/ Sesler
ŞİİRLER III	Hızırla Kırk Saat
ŞİİRLER IV	Taha'nın Kitabı/Gül Muştusu
ŞİİRLER V	Zamana Adanmış Sözler
ŞİİRLER VI	Ayinler/Çeşmeler
ŞİİRLER VII	Leylâ ile Mecnun
ŞİİRLER VIII	Ateş Dansı
ŞİİRLER IX	Alınyazısı Saati
GÜNDOĞMADAN	(Şiirlerin Toplu Basımı)

Hikâye:

HİKÂYELER-I	Meydan Ortaya Çıktığında
HİKÂYELER-II	Portreler

Piyes:
PİYESLER-I • ARMAĞAN

Çeviri Şiiri:
BATI ŞİİRLERİNDEN • İSLÂMIN ŞİİR ANITLARINDAN

Düşünce:
RUHUN DİRİLİŞİ • KIYAMET AŞISI • ÇAĞ VE İLHAM I-II-III-IV • İSLÂM TOPLUMUNUN EKONOMİK STRÜKTÜRÜ • DİRİLİŞİN ÇEVRESİNDE • İSLÂM• İSLÂMIN DİRİLİŞİ • DİRİLİŞ NESLİNİN ÂMENTÜSÜ • İNSANLIĞIN DİRİLİŞİ • YİTİK CENNET • GÜNDÖNÜMÜ • MAKAMDA • DİRİLİŞ MUŞTUSU • DÜŞÜNCELER I-II • FİZİKÖTESİ AÇISINDAN UFUKLAR VE DAHA ÖTESİ I-II-III • YAPI TAŞLARI VE KADERİMİZİN ÇAĞRISI I-II • UNUTUŞ VE HATIRLAYIŞ • VAROLMA SAVAŞI • ÇAĞDAŞ BATI DÜŞÜNCESİNDEN • SAMANYOLUNDA ZİYAFET

Deneme:

EDEBİYAT YAZILARI-I	Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir
EDEBİYAT YAZILARI-II	Dişimizin Zarı
EDEBİYAT YAZILARI-III	Eğik Ehramlar

İnceleme:
YUNUS EMRE • MEHMED ÂKİF • MEVLÂNA

Günlük Yazılar:
FARKLAR • SÜTUN • SÛR • GÜN SAATİ

SÖYLEYİŞLER

Röportaj:
TARİHİN YOL AĞZINDA

Konferans:

ÇIKIŞ YOLU-I	Ülkemizin Geleceği

Meydan konuşması:

ÇIKIŞ YOLU-II	Medeniyetimizin Dirilişi
ÇIKIŞ YOLU-III	Kutlu Millet Gerçeği

SEZAİ KARAKOÇ

MEVLÂNA

5. baskı

DİRİLİŞ YAYINLARI
Nuruosmaniye Cd. Derin Han, No:8/1
34410 Cağaloğlu-İstanbul Tel: (0212) 519 04 57
Posta Çeki No: 348155
www.dirilisyayinlari.gen.tr

Diriliş Yayınları : 47

Birinci Baskı : 1996
İkinci Baskı : 1999
Üçüncü Baskı : 2006
Dördüncü Baskı : 2009

BU KİTAP

Bu kitap, 19 Aralık 1988-27 Mart 1989 tarihleri arasında **Haftalık Diriliş Dergisi**'nde yayınlanmış olup, metne, 3. baskısından itibaren yazarın diğer eserlerindeki ilgili yazılar ve Mesnevi'nin "Başlangıç" kısmının çevirisi eklenmiştir.

© **Diriliş Yayınları.** BU KİTAP DAHİL BÜTÜN ESERLERİMİZİN TÜM YAYIN HAKLARI SAKLIDIR (Değerlendirme amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yazarın yazılı izni olmadan, hiçbir surette alınamaz, çoğaltılamaz, çevirisi yapılamaz, radyo, TV'lerde okunamaz, kaset ve CD'lere aktarılamaz, internet dosyası açılamaz).

Dizgi-İç Düzen: hayalevi tasarım
Baskı-Cilt: Bayrak Matbaacılık
Davutpaşa Cad: No:14/2 Topkapı-İstanbul
İstanbul- Şubat 2012

MEVLÂNA

I

Ölümü düğün gecesi (şeb-i arûs) olarak anlayan insana tesir edecek hangi güç vardır?

O güçlü, yenilmez insan, Mevlâna'dır. Ölüme ve hayata, zamana ve tarihe yenilmeyen insan.

Ölümünün üstünden 700 yıldan artık zaman geçti. Ama o yaşıyor, anılıyor. İnsanlık, onun önünde saygıyla eğiliyor.

Dünyada ne kadar değişme olursa olsun, bundan böyle de, anılacak. İnsanlar hep önünde saygıyla eğilecek.

*

O da, çocuk yaşta, Horasan ereni olarak Anadolu'ya geldi. Erenlerin kervanında, omzunda gökle-

ri taşıyan bir çocuk olarak. Öbürleri gibi. Hacı Bektaş gibi. Sahabenin Maveraünnehir'e taşıdığı, zamanla bir hazine haline gelen sırlar yükünü, bu kervan, bu kez Anadolu'ya getiriyordu. Doğu'yla Batı'nın karşı karşıya gelip durakaldığı yere. Doğu'yla Batı'nın kalkan kalkana çarpışıp kalakaldığı yere. Doğu'yla Batı'nın kılıç kılıca, fikir fikire, göğüs göğüse geldiği ve kaldığı o ülke ki, altı da, üstü de kat kat medeniyetler tarihini dosyalar. İnsanın trajik kronolojisini, tabaka tabaka, damar damar toprağında taşır. Üstü de şehir, altı da şehir olan bir ülke ki, kimi zaman, harabeleri mamurelerinden, ölüleri sağlarından, hayalleri gölgelerinden, görüntüleri taş ve toprağından fazladır. O ülke ki, neşesi acısının içinde, güneşi eriyen karlar içinde, geyiğin ayağı kurdun ağzında...

*

Anadolu kadar, Doğu'yla Batı'nın kapıştığı, küfürle islâmın çarpıştığı bir başka toprak yok. İslâmın doğuşundan kısa bir süre sonra başlayan, karayla akın savaşı, bu topraklarda 600-700 yıl sürdü. Bizans, her fırsatta, gelip yerleşen islâmı, hile ile, katliamla koğmak istedi Anadolu toprağından. Ama, islâm, orada her seferinde yeniden yeşerdi, filizlendi, büyüdü, koskoca ağaç oldu. Diyarbekir (Amid), Malatya ve daha nice irili ufaklı şehir, Bizansla İslâm arasında gidip geldi, alınıp verildi. Müslümanlar sayısız denecek kadar katliama uğradılar, fakat Anadolu'da tutundular, yavaş yavaş

geliştiler. Sonra Maveraünnehir'den taze kan geldi. Gelenlerin arkası kesilmedi. Sonunda devletlerini de kurdu müslümanlar. Irmakları Allah deyu deyu akan cennet bir ülke yaptılar Anadolu'yu. Mermere fiziğin ötesindeki geçmez, solmaz, eksiksiz aşkın resmini çizdiler kendilerine özgü non-figüratifle. Yıldızları yere indirip saçtılar şehrin sokaklarına. Ebediyyeti, fâni araçların diliyle söylemek dehasını kurcaladılar eşyada. Maddeyi, ruhun diline kavuşturmak istediler. Onlar ki, Asya'nın göbeğinden kopup gelmişler, Mekke ve Medine'nin buhurunu, ıtrını saçıyorlardı ortalığa. Peygamber ocağının yeşiliyle tüm Anadolu'yu yatırlar beldesi haline getirdiler. Çünkü: onlar şehitlik rüyasıyla koşmuştular buraya. Yalnızlığın en yalnızlığında nefsi eritip, ruhun saltanatını bulup ruhlarında, sonra Anadolu'ya gelip, kalabalığın en kalabalığında tevâzuun en tevâzuuyla aydınlatmıştılar halklarını.

Gâzanın en halisi buradaydı; burada kırılacaktı karanlığın hücumu. Burada kutlanacaktı ışığın zaferi.

*

İslâmın ezelî ve ebedî düşmanı fark etti ki, Doğu'nun ve Batı'nın kaderi Anadolu'da düğümlenmiş. Bir kördüğüm var burada. Kendini İskender sanıp Gordiom'a gelmek için Batı yüzyıllar süren akınına başladı İslâmı yeryüzünden silmek için. Avrupa köylerinden, kasabalarından, şehirlerin-

den ve ülkelerinden toplanan yüzbinlerle, önlerinde Hz. İsa'nın adını sömüren, ruhları karanlık papazlarıyla sel gibi, kasırga gibi, yangın gibi, gûlyabaniler sürüsü gibi, tarihöncesi kazma dişli canavarlar sürüsü halinde, yakarak, yıkarak, öldürerek, silip süpürerek Anadolu'yu ezip geçmeye çalıştılar. Sözde kutsal Kudüs'e varmanın yolu, Anadolu'yu çiğneyip geçmekti. Yüzbinlerce kişi öldürdüler. Nice şehirlerde müslümanlara korkunç katliamlar uyguladılar. Ama, Anadolu direndi, karşı koydu. O, bir kaç yüzyıl süren kanlı çığ, Haçlılar çığı durduğu zaman, Anadolu yakılmış, yıkılmış, yoksuldu. Ama yine, ırmakları, Allah deyu deyu Cennetten çağlıyorlardı.

*

Anadolu'da durmadan akan mümin kanını yenilemek, telâfi etmek için Maveraünnehir'den yeni güçler gelmeliydi. Mâneviyatı yenilemek ve tazelemek için, yeni yeni akışlar olmalıydı. Bu yüzden, hiç kesilmeksizin, ilim insanları, mânevî âlem insanları akın akın geldiler. Atları ve çadırlarıyla gelen halkın önünde ve içinde, o kitlelerin ruhu ve kalbi olarak geldiler.

Anadolu toprağına durmadan tohum saçıldı. Bundandır ki, açılan binbir çiçek ve gül, Horasan koktu. Maveraünnehir koktu. Ahmet Yesevi'den ses geldi Anadolu'ya. Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Cemaleddin-i Aksarayî, Seyyit Burhaneddin, İbrahim Tennurî, Hamiddedin-i Aksa-

rayî, Hacı Bayram-ı Veli... sayısız veli gözüktü Anadolu toprağında, Haçlıların içine gömdükleri mâsum şehitlerin kanından göğermiş ilâhî nağmeler olarak.

Hain haçla çarpışan yüzbinlerce hilâl toprağa düştü. Fakat ordan, yenilmez, Hakkın güneşleri olarak taptaze doğdular.

Ve Anadolu toprağı, hep böyle güneşler doğuran bir toprak oldu o şehitlerin kanıyla yoğrula yoğrula.

Fizik ve matematik kanunlarıyla bile bu doğrudur; çünkü: şehit kanı, ağırlığıyla, miktarıyla, anlamıyla, taşı ve toprağı geçti, taştan ve topraktan ziyade oldu. Toprağın özünü değiştirip kendi özünden bir öz verdi ona.

*

Anadolu'da yeniden göğerdi hakikat medeniyeti İslâm. Güler yüzlü, sakin, korkusuz insanlar, güvenli kentler yaptılar, gelip geçenler için sulhun işareti kervansaraylar yaptılar. Medeniyet, şehirlerde, evlerde, camilerde, saraylarda, çarşılarda ve insan yüzlerinde aydınlıkla parladı yeniden. Selçuk, bir fıskiyeydi İslâm havuzunda, gökyüzüne eşsiz armonili çizgiler, çizgiler çiziyordu, suyla, mermerle. Günışığı o su içinden kıvrılarak salâvatlar fısıldıyordu ruhlara. Gülün de anlamı bitişmişti ta Peygamberin doğumuna.

Ama yine durmadı, düşmanın, şeytanın akını. Bu kez, doğudan vurmak istedi putatapıcılık, Tek

Allah'a inananları Anadolu'da: Moğol akını geldi.

Batı'dan yüzyıllarca akan Haçlı siyahından sonra, Doğu'dan bir tufan gibi, bir veba gibi gelen kızıl akın: Moğol akını. Arkadan vurmak istedi Anadolu'da yeniden filizlenen İslâmı bu akın.

*

Maveraünnehir'i yakıp yıktıktan sonra Anadolu'ya uzandı Moğollar. Anadolu'nun kanını emdi, derisini yüzdü ve iskeletini kemirdi bu akın. İlk çıkışı halâ karanlıklara gömülü olan Cengiz Akınının kökünde belki yine Batı vardır. Papazlar, Cengiz'in yanında idiler. Belki de onlar teşvik etti onu. Belki de Çin hilesi işin içinde. Çin'in ve Batı'nın kışkırtması ne derecededir, gelecek zaman tarihçileri bunu araştıracaklardır. Gerçek anlamı ve başlama sebebi ne olursa olsun, İslâm dünyası, bu akını önüne geçilmez bir tabiat âfeti, bir deprem, bir sel gibi idrâk etti ve bunun şokunu yaşadı. O yüzden donup kaldı, belki yapabileceklerini de yapamadı. Ve Moğol, su gibi boğdu, yel gibi sürükledi, ateş gibi yaktı.

Bir kez daha yakılıp yıkılan yoksul Anadolu, yine için için kendi öz yaşantısını mayalandırmaya devam etti. Haçlı akınlarından sonra Moğol akınları da Anadolu toprağında söndü, tükendi. Anadolu, tekrar içten aydınlandı. Ve sonra açılıp gelişip yeniden doğdu, dirildi. Ama bu olmadan önce Moğol ateşinden kavrulan Anadolu'nun bu fırın içi yanışında bir Mevlâna vardı...

II

Mevlâna'nın babası, Harzemşahlar ülkesini, o baba yurdunu bırakıp Anadolu'ya gelirken, sanki kaderin yüksek iradesine, o, yalnız şimdiki zamana değil, geleceğe de hükmeden ilahî değerlendiriş, ölçüş biçiş sırrının tesirine boyun eğiyordu. Birtakım bahaneler vardı ama, galiba, asıl sebep ilerideydi. Sanki, Sultan-ül Ulema Bahaeddin Veled (ya da diğer adıyla Mevlâna-yı Büzürg–Büyük Mevlâna), Mevlâna'mızın serpilip gelişeceği ve daha önemlisi görevini yerine getireceği yeri arıyordu. Akraba olduğu Sultanın, ona olan halkın büyük saygısını kendine dert etmesi, memleketi terk için yeter bir sebep olamazdı. Bu, belki itici, harekete geçirici sebeplerden biri olmuştur Büyük Mevlâna için. Belki de bardağı taşıran son damla-

dır bu. Kimbilir daha nice nice hoşa gitmeyen olaylarla, ülke hesabına, müslümanlar hesabına, insanlık adına üzülecek hareketlerle karşılaşmıştır ki, yurdunu bırakıp gurbetellerine çıkmak zorunda hissetmiştir kendini. Mânevî eğitim almış bu büyüklerin öylesine önemli bir hayat değişikliği kararını vermeleri için, bu tür dış sebepler de yetmez; mutlaka, onlar içlerinde "izin" çıktığına bir işaret beklerler. İzinsiz hareket etmez onlar. Ya rüya ile veya uyanıklık halinde, onlar, bu iznin çıktığını anlar ve öyle hareket ederler. Nitekim, diğer birinin halife ve müritlerini Anadolu'ya gönderip kendisinin ve üç çocuğunun orada kalması (ki Moğol istilâsında çarpışarak üç çocuğuyla birlikte şehit oldu), şehri savunanların mâneviyatı için zaruriydi. İhanet edip çocuklarını Moğollara öldürten bir müridine daha baştan yüz vermemesi de hakikatıyla ancak sonradan yorumlanabilmişti o şeyhin. Zaten, Mevlâna Bahaeddin Veled, Belh'den çıkıp doğruca Konya'ya gelmiş değil. Ülkeden ülkeye, yerden yere, şehirden şehire geçerek, İran'a, ordan Irak'a, Suriye'ye inmiş, Erzincan taraflarına gitmiş, ordan da Larende'ye ve sonra da Konya'ya gelmiş. Her gittiği yerde saygı görmüş, her yerde kalması için ısrar edilmiş, ama kalmamış. Bağdat'ta ve Şam'da da kalmamış. Sanki aradığını Konya'da bulmuş. Aslında belki bir sezgiyle arıyordu aradığını, ama bir kerametle bulduğuna hiç şüphe yok. Bir rasathane dürbününün dönüp dönüp sonunda aranan yıldızı gökte buluşu gibi, Büyük Mevlâna da, oğlunun bu dün-

yadaki "yer"ini bulmuş oluyordu.

Horasan ellerinden gelenler gâzaya geliyorlardı genellikle Anadolu'ya. Bizans'a ve Haçlılara karşı savaşmak, Allah uğrunda savaşmak için geliyorlardı. Bahaeddin Veled ve çevresi ise, ilim ve iç âlem insanları olarak bu savaşçıların yanında bulunmak, böylece onları gâzalarında yalnız bırakmamak niyetiyle gelmişlerdi anayurtlarından. Ülke içi kokuşuyordu giderek; siyaset ve menfaat çatışmaları, saf kalbi bulandırıyor, tamamen ilâhî âleme açık olması gereken gönül aynasını buğulandırıyordu. Oysa bu sınır ülkesinde, serhadde, imânın kılıç ucunda olduğu bu yerde şehitler vardı, gaziler vardı. Emirler dahi, ne kadar günlük olana dalarlarsa dalsınlar, yine de, küfrün karşısında imânın silâhı, kalesi ve kulesi gibi durdukları için, iç islâm ülke insanlarından ve yöneticilerinden daha farklı idiler.

Hükümdarla çatışmak, kimbilir belki de arkadan gelecek Moğol akınını hissetmek, Belh'den kalkıp Anadolu'nun ortasına gelmeyi gerektirdi. Fakat kader değişmez. Maveraünnehir'de Moğolla karşılaşmayan bu insanların buluşması mukadderdi. Ancak zaman kazanılmış, Moğollar geldiği zaman, Anadolu nisbeten mânen hazırlanmıştı. Mevlâna da büyümüştü. Artık yalnız Haçlılara karşı değil, Moğollara karşı da mânevî bir savaş verilecektir. Maddî savaş bitmiş, ezilmeler ve yenilmeler olmuştu. Şimdi bu kez mânevî savaş başlamıştı. İşte, bu savaş için, âlimler, veliler, yani ilim ve mâneviyat insanları, olacakları sanki önce-

den keşfetmişçesine vaktinde gelmişlerdi buraya. Moğollar geldiği zaman maddeten ve mânen yıkık Anadolu'da bu son direniş kaleleri ayakta duruyordu. Halk ruhu da bu kalelere sığınıyordu. Buralarda kendini tekrar bulacak, olağanüstü bir güçle direnecek, daha sonra da, yavaş yavaş Moğolları, demirden ve çelikten sert bu ruhları, kendi ateşinde ve örsünde yumuşatacak, eritecek, yeniden şekillendirecekti. Anadolu'yu kurtarmak, Anadolu'daki islâm serhad kalesini ayakta tutmak için bu mânevî ocaklar yanıp duracaklar, ışık saçacaklardı. Bir iki yüzyıl süren Haçlı akını ve seliyle yok olmayan Anadolu, bu kez âdeta toprağını bile kazan Moğol'a karşı duracaktı. İşte bu olağanüstü karşı koyuş, Doğuya-Batıya direnişti ki, saf ve aydınlık ruhun, Anadolu'da yeniden bir göğerme, bir diriliş gerçekleştirme imkânına kavuşmasını sağladı. Ve daha sonra, ayni ruh, yirminci milâdî yüzyıla kadar sürecek olan büyük Osmanlı kuruluşunu gerçekleştirdi.

Selçuk'un bitişi ve Anadolu'nun yıkılışının ardından, derinden derine, âdeta isimsiz bir şekilde oluşan bu dirilişte Mevlâna'nın da rolü, payı, ödevi ve tesiri eşsizdi.

*

Mevlâna, din ilimlerini ve mânevî eğitimi alabileceği muhiti, baba ocağında buldu. Babası ve çevresi, bu öğretim ve eğitim için yeterliydi. Yine de, bu çevrenin de ötesinde, daha geniş ufuklarda ka-

nat çırpmak için Şam'da öğretim yaptığı rivayetleri vardır. Daha çocuk yaşta iken, babasının yanında onu gören Muhyiddin-i Arabî'nin "ne acayip bir şey görüyorum: güneş, ayın arkasından gidiyor" dediği de ister doğru ve bir keramet, ister bir yakıştırma olsun, çağın psikolojisini ve büyüklerin umut ve iyimserliğini yansıtması açısından önemli ve isabetlidir. Haçlı olaylarının çizdiği trajik tablo, Muhyiddin-i Arabî gibi ümmet ulularının mânevîyatında bir rahne açamamış, karamsarlık ve umutsuzluk bulutları bu yüce gönülleri kaplayıp karartamamış, o yüzden de, karşılaştıkları zâtlar ne kadar erişilmez olursa olsun, sonra geleceklerin belki de onlardan da büyük olabileceği iyi zannını taşımışlar ve belirtmişlerdir. Bu yüzdendir ki, diğer büyükler gibi Muhyiddin-i Arabî de bir köşeye çekilip imânını kurtarmaya çalışmakla yetinme gibi bir yolu tutmamış, yolları urgan gibi beline dolayarak şehir şehir, ülke ülke dolaşmış, bilginleri aramış, onlardan yeni bir şeyler öğrenmek istemiş ve kendi bildiklerini ve bulduklarını da istidâtlı gördüğü kişilere, gençlere, soyunun gerektirdiği cömertlikle, öğretmiş, âdeta güneşin ışığını ortaya saçması gibi bilgi ve iç âlem görüşlerini sergilemiştir.

Mevlâna, klasik eğitimini aldıktan sonra Konya'da medresede öğretimine başlamış, babasının ölümünden sonra da, bu kez Seyyid Burhaneddin'in mânevî eğitim kanatları altına girmiştir. Zaten, Mevlâna hiç bir zaman açık irşad makamında göstermemiştir kendini. Bulutlar ve perde-

ler arkasından görünme, onun hem tevazuuna, hem yolunun usûl ve üslûbuna daha uygun düşmüştür. Daha sonra Şems-i Tebrizî'yi, ondan sonra da Selâhaddin-i Zerkubî'yi şeyh olarak göstermiş, müritleri ve öğrencileri onların etrafında halkalanmaya itmiştir.

Bir yandan, medrese öğretimi devam etmiş, yetişen ilim insanları Anadolu'nun her tarafına gönderilmiş, böylece Moğol idaresinde bile Anadolu'nun mânen sahipsiz kalmaması sağlanmıştır. İslâmın din bilimleri, adaletin icrası ve halk moralinin korunması, bu, müftü, kadı, medrese hocası olarak Anadolu'ya dağılan zâtların himmetiyle mümkün olmuştur. Bilim tahsilinin yanında, muntazam bir tarikat eğitimi gibi görünmese de, esasta ruh için gerekli tüm eğitimi, Mevlâna ve arkadaşlarının sohbetlerinden almışlardır bu kritik devir öğretmenleri. Mevlâna ve arkadaşları, bu dönemde yönetimle ilişkilerini kesmemişlerdir. Onların, Moğolların egemenliğinde olan bu yöneticilerle ilişkilerini sürdürmeleri çelişkili gibi görünebilir bugün gözümüze. Hatta, kendileri ruhlarıyla maddeten Avrupalıların, Amerikalıların ve Rusların işbirlikçisi olanlar, gazetelerindeki dizi yazılarda, Mevlâna'yı Moğol işbirlikçisi gibi göstermeye yeltenmişlerdir. Oysa Mevlâna ve arkadaşlarının ilişkisi bir kaç katlıdır. Önce bu yöneticilere yardımcı olmak bir görevdi. Bu Selçuklu beyleri, vezirleri, genellikle iyi niyetli olup çok güç durumda idiler. Mevlâna ve arkadaşları bu kritik dönemin sorumluları için tükenmez bir mânevîyat

kaynağı oldu. Öte yandan halk da, mânen, Mevlâna ve diğer büyüklerin, gerek medreselerinde ve gerek sohbetlerinde, öğrencileriyle, müridleriyle ve yöneticilerle sürekli diyalog içinde olduklarını görüyor ve bundan direnç ve kuvvet alıyordu. Moğolların maddeten halkı soymalarına ve onlara ağır baskı yapmalarına dayanmak başka türlü kabil değildi. Mevlâna, yöneticilerle ilişkisini kesmeyerek hem onlara destek oluyor, hem de yoksul ve yıkık Anadolu'ya önce ruhlarının imârı için gerekli elemanların tayin ve sevkini ve onlara da imkân sağlanmasını temin ediyordu. Diğer şeyhlerin mektubatı, hep tasavvuf konularıyla dolu olduğu halde, Mevlâna'nın mektuplarının daha çok şu ve bu hocanın Anadolu'nun bir şehrine tayin edilip gönderilmesi ricası şeklinde olmasının sebebi budur. Her büyüğün mektubu kendi zamanı ve şartlarına göredir. Halkın ihtiyacı neyeyse ona göre olur mektup. O vakit, halk, kendisini mânen ayakta tutacak kişilere muhtaç olduğundan, Mevlâna da, bu mektupları, daha çok yöneticilere adamlarının Anadolu'ya tayini için göndermiştir. Moğollara karşı Anadolu'yu hazırlamışlardır böylece elbirliğiyle. Öte yandan, ilerde Moğolların da müslüman olacağını anlayan, sezen ya da bilen Mevlâna'nın onlarla da dolaylı olarak ilişkisini az çok sürdürmesi, görevinin bir parçası değil miydi? *Fih-i Mafih*'de Moğollara bakışını görüyoruz Mevlâna'nın. Ümitsizliğe karşı koyuşunu da, tarihin isabetle yorumlanışını da bu sohbetlerde canlı olarak gözlemliyoruz.

III

Kimileri sanır ki, Mevlâna'da belli bir andan sonra ansızın büyük bir değişiklik olmuş, birdenbire, olduğundan bambaşka bir Mevlâna doğmuştur. Oysa, hiç bir değişim ve oluşum, birdenbire olmaz. Derinlerde, görünmeyen planda, yavaş ve uzun bir hazırlanma dönemi olur. Bir deprem gibi. Biz sanırız ki, deprem ansızın olur. Gerçekteyse, kimbilir, toprağın derinliklerinde, ne kadar zaman, nice fizikî ve kimyevî etki, karşı etki oluşum serilerinin birbirini izlemesinden sonra yeraltına sığmayacak hale gelen patlamanın yeryüzüne çıkması zaruret haline gelmekte. Patlama, volkanik dağ uçlarında, yanardağların harekete geçmesi, faaliyete başlaması şeklinde olur, nisbeten düz yerlerde de, sarsıntı biçiminde kendini belli eder.

Ruhtaki oluşumlar da bir bakıma böyledir. Yalnız şuurumuzun değil, şuuraltımızın da uzun bir sürede kendine mahsus bir tarzda bir eğitim alması söz konusudur. Anonim arketiplerin şuuraltında şahsîleşmesi, bir hayli çile sonucu gerçekleşen mutlu bir olaydır. Bir ruhun olgun, ama taptaze, yeni, hatta beklenmedik bir kişilik, deyiş ve görünüşle ortaya çıkması, ruh derinliklerindeki depremin yüzeye vurmasının bir belirtisi olduğu kadar ve daha çok, bir gülün yavaş yavaş olgunlaşarak birden açılışında olduğu gibi, tabii gelişmesinin bir meyvesidir. Nasıl ki, hikâye edilir: bülbül âşık olduğu gülün açıldığı anı merak eder, mutlaka görmek istermiş. Sabaha kadar gülün başında bekler, goncadan gözünü ayırmazmış. Gül, bir türlü açılmak bilmezmiş. Uykusunu koğar, gözünü oğuşturur, uyuyamazmış bülbül. Sabaha kadar sürermiş macera. Şafak sökerken bir an için dalar bülbül, hemen silkinir, güle bakarmış, ama ne çare! Gül, bülbülün daldığı o kısacık anda açılmış bile! Böylece gülün açıldığı anı göremeyen bülbül, dövünmeye başlarmış. Evet gül, bir anda açılır ama, o anın gelmesi için, kapalı goncanın içinde farketmediğimiz bir kımıldanış, bir gelişme, hummalı bir faaliyet vardır. O bir anlık açılış, o uzun ve saklı hazırlığın kaçınılmaz uzantısıdır.

Mevlâna, çocukluğundan beri sadece ilim çevresinin bir mensubu olmak durumunda değildir, mânevî bir ortamın da içindedir. Babası ve babasının müritleri Maveraünnehir geleneği çerçevesinde, hem dış, hem iç ilimlerin öğrenildiği ve ona

göre yaşanıldığı bir bağlanışın insanlarıdır. Vecd vardır, fakat temkin de vardır. Temkin hâkimdir. Bu yüzdendir ki, Mevlâna da, önce medrese tahsilini tamamlamış, bütün mânevî ilimleri (ledün bilgisini) öğrenmiş, daha sonra da medresede ders vermeye başlamıştır. Gerek Harzemşahlar ülkesinde, gerek Anadolu Selçukluları Başkentinde, birinci derecede önemli kabul edilen görevlerden biri, eğitim ve öğretimdir. Çünkü: gençler böylece yetişecek ve günü gelince toplum ve devlet görevlerini üstleneceklerdir. Hocalık, birinci derecede önemli bir görevdir bu irfan toplumunda. Devlet ve toplum hayatı normal olarak devam ettiğine göre, öğretim ve eğitimin de klasik şekilde sürmesi tabiîdir. Ama, onun yanında ahlâk ve ruh eğitimi için aynı çevrenin öbür yüzüyle, yani tâbir caizse resmî olmayan yüzüyle temasa geçmek gerekmektedir. Medresedeki yüz, gündüz yüzüdür. Bir de gece yüzü vardır. Medresedeki yüz, resmî ve objektif yüzdür. Ders saatleri dışında ve bilhassa geceleri karşılaşılan yüz ise, gayri resmî ve sûbjektif yüzdür. Medresedeki adam, hocadır; âdeta, başında sarığı olduğu gibi, yüzünde de hocalık maskesi vardır. Ama ders bitip cübbeyi kürsüye koyduktan ve medresenin eşiğinden adımını dışarı attıktan sonra artık o kendi kendisi olacaktır. Kendini yaşamaya başlayacaktır. Eğer öğrenci, bilimlerin bir de iç yüzünü öğrenip onları âdeta sınır tanımadan yaşamak için bir yeteneğe sahipse ve kendinde o gücü buluyorsa, bu kez hoca, ona gece yüzünü, belki kendinin asıl yüzünü gösterecektir. Bu noktada

kendi tecrübelerinin, çilelerinin sonucu kazançlar vardır. Öğrencisine bu kazançlarından da armağanlar verecektir. Ya da onu yeni bir çalışmaya götürecek, zahmete sokacak, çileden çileye sürükleyecek, böylece onun da iç ve dış bakımdan tam olgunlaşmış bir insan olmasına yardımcı olacaktır. Sanki, hoca, burada daha samimi, daha tekellüften arınmıştır. Sanki burda kural, teşrifat, gözle görülmeyen, daha ince bir teşrifattır. Burda af daha büyük bir aftır, burda müsamaha daha büyük bir müsamahadır. Ama, burda sınav daha çetin bir sınavdır. Burdaki mahrumiyet daha büyük bir mahrumiyettir. Belki ceza yok gibidir. Ama, burdaki kayıp daha büyük bir kayıptır. Ceza, en büyük ceza, kavuşmak imkânı varken, armağana kavuşmamaktır, kavuşamamaktır. Kısırlık, yemişe duramama, sarkan salkımlara uzanamama, kaynak başında susuz kalma: ceza budur ve bu cezalar, maddî, dış cezalardan çok daha ağırdır hissedenler için.

Mevlâna da bu iki eğitimi en iyi şekilde aldı. Hem zihin ve akla hitap eden ilimleri öğrendi, hem de babasından ve halifelerden mânevî ilimleri tahsil etti. Ahlâkını kazandı, çilesini doldurdu mânevîyatın. Fakat bütün bunlar kendisi içindi. Ancak, görev burada bitmiyordu. Allah'a karşı olan ödevlerin yanında insanlara karşı ödev vardı. Bu ödevin yerine getirilmesi ise, insanın kendini buna yeterli görmesi ile mümkündü. Belki, medresedeki dersleri görmek için, insan, kendini, belli bir ilim seviyesinden sonra, yeterli görebilir. Ama,

daha geniş anlamlı bir irşad vazifesine, ruhları hamur gibi avuç içinde yoğurmaya, ölü yıkayıcı elindeki bir ölü gibi teslim olmuş gencin mânevî âlemine tasarruf etmeye, insan, kendini nasıl yetkili görebilir? Nitekim, Mevlâna da muhakkak büyüklerinin isteğiyle medresede öğretim görevine başlamış, fakat irşad için ortaya atılma eğilimini göstermemiş, bundan uzak durmuştur. Babası ve daha sonra babasının halifeleri, irşad makamında oturmaktadırlar. Mevlâna da kendini onlara uymak durumunda görmüştür. Fakat mürşidler ortadan çekilip, mukadder vazife anı yaklaştıkça, durum kritikleşmiştir. Bu dağdan ağır görevi insan nasıl kabul edecektir? Bu ateşten gömleği insan nasıl giyecektir? Medresede hoca olmak, bir bakıma kolay. Çünkü: orada oyunun kuralları vardır. Ama, bu görevde, kuralları sen bulmak zorundasın. Bir trajedi oyuncusunun palyaço rolüne çıkması, bundan daha kolaydır. İçi ağlarken yüzün gülmesi bundan daha kolaydır.

Mevlâna'nın tevâzuu ki, her mâna adamının özelliğidir, irşad makamına oturma arzusundan onu uzak tutuyor. Ama, günler geçiyor, takdir edilen muhtevalar zamanı gelince anları dolduruyor. Olağanüstü zamanlara has olağanüstü görevler, kendini ona verecek kahramanı bekliyor.

Haçlıların darbelerini atlatan Anadolu, bu kez Moğol istilâsı altında eziliyor. 1243 Kösedağı Savaşı'nda Selçuk ordusu yenilince, son direniş çizgisi de çöküyor. En önemlisi, moralin çöküşü. Tarihler, bir Moğol askerinin 20 kişiyi tek tek öldürür-

ken öbürlerinin hiç bir şey yapmadan sadece ölümü beklediklerini yazıyor. Demek ki, umudun yok olduğu, psikolojik çöküntünün son sınıra vardığı bir zamandır bu. Burada görev, artık sıradan bir görev değildir. Bir yandan medrese eğitimi sürüp gitmeli, yetişenler Anadolu'ya dağılıp sessiz sedasız gelecekteki kurtuluş ve yükselişi, hem de Moğol egemenliği altında hazırlamalı, bir yandan, Moğollar idare edilerek zulüm ve baskıları azaltılmalı, mümkünse müslüman olmalarının yolu aranmalı, yoklanmalı, bir yandan Moğollarla doğrudan ilişkili beyler mâneviyatça desteklenmeli, bir yandan da halk, bu aklı aşan felâket ve facia çığırına dayanabilme gücüne ermek için mânen güçlendirilmeli, mânevî silâhlarla silâhlandırılmalı. Görev, böylesine çok cepheli, karmaşık ve güçtür. Hatta görevin bölümleri birbiriyle biraz da çelişkili gözüküyor. Mânevî eğitim yapacak insan, inziva insanıdır çoğu zaman. Ama bir yandan da devlet adamlarıyla görüşmesi gerekmektedir. Ancak, mükemmel mürşit, büyük mürşit, bu görevi de üstlenmek zorunda, eğer bu görevleri yapacak kimse yoksa. Nitekim, Muinüddin Pervane'nin ve daha başka vezirlerin, yöneticilerin Mevlâna'yı ziyaretleri, ağır görevlerinde ondan bir güç, bir destek almaya yönelik ziyaretlerdir bir yandan da. Ondan aldıkları mânevî dayanma gücüyle Moğolların baskısına tahammül etmektedirler.

İşte böylesine bir görev üstlenecek olan mânevîyat adamının, normal eğitimin üstünde, vecd haliyle, âdeta kendinden geçerek ilk çıkışı, ilk ha-

reketi yapması zarûreti vardır. Kendini bu vâdide yine kendisi görevlendiremez. Bir izin gereklidir. İçten gelen izin bile yetmez buna. Horasan ellerinden, Doğudan, ata yurdundan (o yurt ki sahabenin oraya gidişiyle Mekke ve Medine'nin uzantısı olmuş, yüzyıllar içinde mânevî ilimler ve yaşantılarla yoğrulmuş, taşı ve toprağıyla keramet ve hikmet yuvasına dönüşmüştü) bir esinti, bir teşvik, bir ilham, bir izin gelmelidir ki, insanın içi içine sığmaz olsun, kalkıp ilâhî neşenin âhengiyle semâ yapsın, kulağında öteden gelen ney sesleri, muştunun ve umudun nağmeleri olsun. Bir kıvılcım gerek ki, güneşte âdeta pişmiş olan bu ruh kömürü ateş alsın, alev alsın. O zamana kadar, alınanlar, verilenler, baba ve halifelerinden alınanlar da dahil, bir nevi ruhun kendi iç monoloğudur. Bir diyalog gerekli ki, taş taşa, demir demire sürtünsün ve ondan ilâhî kıvılcım çıksın. O kıvılcım da bütün ruhları sarsın ve alevlendirsin.

IV

İmâm-ı Gazalî, İslâm Medeniyetinin, Yunan düşüncesiyle karşılaştığı anda doğan bunalımı atlatması için, İslâm Âlemine bağışlanmış bir ilâhî lütuf, bir düşünce fışkırışıydı. Bilginler, kaideyi teşkil ediyorlardı, bir ehram oluşturuyorlardı. Bu kaideye oturtulan anıt, ya da ehramın zirvesi idi Hüccet'ül İslâm İmâm-ı Gazalî. İlim kaynaklı sağlam düşünceyi, fazlalık ve eksikliklerden arınmış düşünceyi, arı duru, açık seçik düşünceyi, Doğu ve Batı düşüncesiyle hesaplaşmasını yapmış islâm düşüncesini saf bir şekilde ortaya koyan Gazalî, islâmın kıyamete kadar süreceğinin kesin kanıtını bir anıteser serisiyle belgelemiş oldu. İslâmın kişiye ve topluma hitap eden iki cephesini bir kuşun iki kanadı gibi dengeli bir sistem içinde tasvir

etti. Şeriat nedir, tasavvuf nedir, nübüvvet ve velâyet kavramlarının hakikatı nedir, tasavvufla felsefenin kesin farklılığı nereden kaynaklanıyor gibi soruların cevabını net olarak Gazalî düşüncesinde buluruz. Gazalî, böylece, medeniyet katına yükselmiş islâm düşüncesini, sapmalardan, materyalizm ya da sahte spritüalizm yönlerine kaymalardan kurtarıp yine asıl doğrultusuna, Doğru Yol (sırat-ı müstakim)a oturttu. Öleyazan ilmi diriltti. Din ilimlerinin dirilişini gerçekleştirdi. İlim yolunu yeniledi, tazeledi. Düşünce alanında yeni bir zenginliğin tohumlarını saçtı tarih tarlasına. Âdeta kıyamete kadar sürecek bir pay sahibi oldu kendinden sonraki bütün islâm düşüncesi gelişmelerinde. Böylece entellektüel plandaki bozukluklar, aşırılıklar, esasen sağlam olan müslüman halk ruhuna intikal etmeden, önlenmiş oldu. Tehlikeyi kendi alanında yine kendi silâhları ve metodlarıyla bertaraf etti Gazalî. Entellektüel plandaki bozuluş durdu ve halk kitlelerine yayılma imkânı bulamadı. İslâm Milleti yine ruh ve zihin sağlığına kavuştu. Fakat galip ihtiyaç, zihin planında idi. Tasarruf da bilhassa o alanda oldu. İmâm-ı Âzamın kaideleştirdiği islâm hayatının düşünce fonunu İmâm-ı Gazalî çizdi. İslâm medeniyeti ilerleme ve gelişmesinin âdeta sembol kafası oldu O.

Aşağı yukarı, yüz yıl sonra Muhyiddin-i Arabî, ruhun sırrını kurcaladı. Hilkatin hikmetlerini sezmeye çalıştı. Varoluş âhenginin arkaplanını anlamlandırmak istedi. Böylece, belki, Gazali'nin geniş bir alanda perçinlediği hakikatlerin özüne in-

mek ve ruh cephesindeki çehresiyle hakikatin çıplak fotoğrafını yakalamak, en mücerret planın şifresini çözmek işine girişti. Fizikötesinin mücerret dünyasına, akılötesi bir usûlle, ilhamla erişmeyi denedi. Rüyasında Peygamber ona kitap uzattı. Çağının bilginleri ve mutasavvıflarıyla görüşerek vardığı hakikati sınavdan geçirdi. Mutlak hakikati, mümkün olduğu kadar ona yaraşır bir lisanla anlatmak imkânını zorladı. Nisbî olanla mutlaka nüfuz etmenin en başarılı atılımının sahibi oldu. Kur'an-ı Kerimin ruh açısından büyük yorumunu insanlığa armağan etti. Nice âyetin esrarına, O'nun ışık ve ayna tutması sayesinde erdik. İslâm ruhunun soyut cephesini soyut bir dille ifade etme sanatının doruğuna erdi. Materyalizme kayma eğilimine karşı, ruhun zaferini terennüm etti. İbn Rüşd'ü sarartan Endülüs'ün ruh şafağından bir gökkuşağı çizdi. Ruhun asıl, maddenin gölge olduğu ortaya çıktı O'nunla. Gölge oyunlarının aldatamadığı hakikat üstadı denebilir O'na. Velâyetinin büyüklüğüne bakıp onu "son veli" sandılar. Son veli değildi ama, son velinin de üzerinde hakkı olacak bir veliydi. Kimileri de ona "Şeyh-i Ekber" dediler. En büyük şeyh anlamına. En büyük şeyhlerden olduğuna şüphe yok. İmâm-ı Gazalî, "kafa" dünyasının sembol hocalarından biri ise, Muhyiddin-i Arabî de, "ruh" dünyasının baş pirlerindendir.

Ondan da, aşağı yukarı yarım yüz yıl sonra Mevlâna gözüktü. İmâm-ı Gazalî ve Muhyiddin-i Arabî, çağlarının şartlarından biraz daha farklı şartlarla, İslâm ve dünyası, dışın büyük hücumla-

rıyla, âdeta hayat memat savaşıyla karşı karşıya idi. Anadolu'da yoksul, fakat güngörmüş mümin bir halk, tahammülü aşan güçlere karşı varlığını ve benliğini korumaya çalışıyordu. İşte bu mazlum halkın mânevî önderlerinden biri de Mevlâna oldu. O, aklın, idrâkini aşan facialar karşısında sustuğu, ruhun kamaştığı noktada kalbe müracaat etti. Hakikati kalbin saf aynasında buldu ve buldurdu kendine inananlara ve güvenenlere. Ârif olmayı önerdi bilgin ve bilge olmanın yanında herkese. Kalb, ruhun duygularımıza açıldığı kapıydı O'nun gözünde. Saf ve temiz gönülden hareket ederek ruha ve düşünceye çıkabilirsiniz. Ruhun sağlamına ve düşüncenin doğrusuna. Kalb, tevâzua götürecektir mümini. Tevâzu, ahlâkın temeli ve köküdür. Kalb, sevginin yuvası. Tanrı sevgisinin yuvası. Kalb, böylece, ruhun, aklın ve ahlâkın merkez noktası oluyor. Somut bir dünyadasınız kalb dünyasında. İmâm-ı Gazalî ve Muhyiddin-i Arabî'nin getirdikleri Mevlâna'nınkiyle birleşince, üç temel öğesiyle İslâm düşünce, duygu ve ilham dünyasının bir bütün halinde idrâki ve yorumu mümkün oluyor. İslâm düşünce dünyasının büyük üçgeni ya da sacayağı da diyebilirsiniz bu üç büyüğe. İmânın tehlikeye düştüğü noktalarda beliren ışıklardır bunlar. Kur'an-ı Kerim'in ve Peygamber Efendimizin mucize ışıklarının devam edişi. Pencerelerden pencerelere, şehirlerden şehirlere, ülkelerden ülkelere, yüzyıllardan yüzyıllara vuran ölmez ve sönmez hakikat ışıkları...

V

Veli, kendi gönlünün istediğini değil, toplumun ihtiyacı olan hizmeti işleyen kişidir. Mevlâna, "biz nerde, şiir nerde" der ve açıklar: "biz memleketimizde, yani Belh'te kalsaydık, medresede ders vermekle yetinecektik. Orada, medresede ders okutmak hizmet için yeterliydi". Ama, Anadolu'da Mevlâna, medresede ders vermekle yetinilemiyeceği görüşündedir. Medresenin dışında da yapılacak büyük görev vardır. Devlet görevlileri, hatta halk uyandırılmaya, aydınlatılmaya muhtaçtır. Ancak bu aydınlatma klasik metodla yapılamaz. Ders, medresede, vaaz ve nasihat camide etkili olur ama, bunların dışında da geceli gündüzlü bir telkin ağı kurup müslümanları hıristiyanlık ve putperestlik etkilerinden korumak gerekiyor. An-

cak, insanlar, okumaktan çok eğlenmeye, müziğe, oyuna, sanatlara ve şiire eğilimli. Halk senin olduğun yere gelmiyorsa, sen onun olduğu yere gideceksin. O senin dilinden anlamıyorsa, sen onun dilinden anlayacak, maksadını onun diliyle anlatacaksın. Bir aşk ve coşku dünyası kurmalısın ki, halkı içine çekebilesin. Halk çocuk gibidir. Hakikatleri çırılçıplak sunma onları ürkütebilir. Çocuğa, acı ilâcı verdiğinizde yüzünü buruşturur. Ama, onu şekerin içine koyup verirseniz şekerin hatırına ilâca da razı olur. Murat, şeker vermek değil, acı ilâcı yedirmek olduğundan şekerli hapın alınmasıyla maksat hasıl olmuş olur. Siz de doğrudan ders olarak dinletemediğiniz ilâhî bilgileri, şiir içinde, musikinin aracılığıyla, semâ coşkusuyla verebilirsiniz. Zaten Maveraünnehir'de de, zaman zaman mânevîyat dünyasında vecd hâli, aşkla dönme (semâ) ve şiirle anlatım yok değildi, ama, aslolan dersti. Bunlar da zaman zaman kendiliğinden doğan olağanüstü hallerdi.

Ama Anadolu'da herkesin hayatında geniş yer tutan musiki, oyun ve şiir dünyasının anlatılacak hakikate mecra yapılması şart haline gelmişti. Mevlâna diyor ki: "ben şiir söylemiyorum, benim konuşmam böyledir". Evet, yüce görev, vasıtasıyla kaynaşmış görevliyi, sürekli olarak kendi havasında tutuyordu. Bunun içindir ki Mevlâna, güneşin doğuşundan batışına kadar söylüyor, Hüsameddin Çelebi de yazıyordu. Yıllarca böyle yazıldı *Mesnevi. Divan-ı Kebir*'i oluşturan gazeller ve kasideler bu coşku içinde söylendi. Mevlâna'nın son-

suzluğa uzanan ruhu araçlarını da etkilemiş, kendi rengine boyamıştı. Evet, ney, semâ ve şiir, uhrevî dünyanın bu dünyadaki ipuçları gibi. Dönerek âdeta çevreden soyutlanmak ve göğe doğru yükselmek, ötenin seslerini duymak, bu dünyanın, nisbî olanın etkisinden kurtulmak ve şiir burağıyla da anlamlar anlamına hızla ulaşmak, böylece, gönlü saf ve temiz aynaya dönüştürmek, günün, hatta çağın korkularından, kaygılarından arındırmak, onu ilâhî tecelli alanı yaparak, "onlar için korku ve üzüntü yoktur" sırrına erdirmek.

Anadolu daha kolay ve daha süratli olarak aydınlığını buldu. Somut bir ortamdı onun için mânevîyat dünyası. Semâsıyla, ney musikisiyle ve şiirle. Anadolu, ölüm kalım günlerini, Doğudan, Batıdan gelen putperestlik, ortakkoşuculuk kasırgalarını atlattıktan ve büyük oluşa, Osmanlı düzenine vardıktan sonra da gelenekleşti bu somut içinde soyutu bulma töreni. İstanbul'da medreselerin yanında tekkeler yer aldı. Şairler, musikişinaslar yetişti tarikat çevrelerinde. Şeyh Galib, hem mevlevî şeyhi, hem şairdi. Şiir ve musiki islâm ruhunun yüce göklerinde kanat çırptı. Musikimiz ve şiirimiz, büyük bölümüyle ilâhî bir sesleniş oldu.

Muhyiddin-i Arabî'nin hem üveyoğlu, hem öğrencisi, hem öğretisinin devamcısı büyük bilgin Sadreddin Konevî, Mevlâna'nın dostu idi. Şeyh-i Ekber'in yolu da, ulvî bir unsur olarak Anadolu'nun ruh kumaşında altın çizgilerini işleyecekti. Ama, tümüyle o yolu izlemek mümkün değildi. Halkların, toprakların mizacı kolay kolay değiş-

miyor. O büyük soyutun Mevlâna öğretisinde daha somut bir karşılığı vardır. Söylenen aynıdır, söyleyiş farklıdır. Varılan nokta aynı, fakat çıkış noktası farklıdır. Muhyiddin-i Arabî, hep TEK'i görür, bütün çokluğun içinde O'nu ve yalnız O'nu. Eşya, insan, yer, uzay, gökler ve ışık, âdeta bir ayrım olmaksızın, ilâhî tecelliye sahne. İnsan-ı kâmil fazladan olarak, bu tecellinin ayrıca şuuruna varmış olandır. Kâinatın gözbebeği gibi, yüzüğün kaşı gibi, büyük tecelliye kavuşmuş. Bu şuurdandır ki, onu nur tecellilerinin şimşekleri ve yıldırımları yakmıyor. Bu inanç, onu koruyor; bu biliş, ona kalkan oluyor. Tanrı, eşyayı kendi ışığıyla aydınlatıyor ve karanlıklardan kurtarıyor. Vecd ve aşk içinde hep bu ışıkları ve bu nurları yaşıyoruz.

Mevlâna ise, insanı, hep insanı bakış nişangâhına almış durumda. Eşya ve dünyayı bir kenara bırakıyor. Kozmik bir bakışla görmeğe girişmiyor. İnsana elini uzatıyor, ikisi elele Tanrı'ya doğru yola çıkıyorlar. Gönüller, elele oluş gibi, birbirine bakarak, bu somut sevgiyle büyük sevgiye varmak yolu tutuluyor. Denebilirse, Muhyiddin-i Arabî tümden geliyor, Mevlâna ise tüme varıyor. Sohbet, toplum, halk, giderek büyük Yaratıcı'yı arıyorlar. Kişi gönlünün tevâzuu, kendisinde değil, bir başka gönülde görmek ister tecelliyi, hakikatın tecellisini. Hakikata varışın ilk basamağı olacaktır diyalog. Bir nevi, Mevlâna, ruh diyaloğunun Eflatun'udur. Muhyiddin-i Arabî'nin bilgin katında, bir nevi tepeden inme gelen hakikatına karşılık, halkı halkalayan bir gönül gönüle söyleşidir, halk-

tan Hâlık'a yöneliştir Mevlâna'nın, Anadolu mizacına bakarak izlediği yol. Sevgisiyle bulduğu, kerametiyle gerçekleştirdiği bu yol. Toplum, kurtulup da büyük oluşumu gerçekleştirdikten sonra, Muhyiddin-i Arabî'nin yolu, gün gelir, büyük istidatta Mevlâna yoluyla birleşir. İsmail Hakkı Bursevî Hazretlerinde olduğu gibi, *Mesnevi* ile *Fütuhat-ı Mekkiye*, Mevlâna ile Muhyiddin-i Arabî O'nda birleşmiş, kaynaşmıştı. Toplumda da öyleydi zaten.

Hz. İbrahim'in istediği, kalbin inanç yönünden tatmin olması gerçeğine, âdeta tasavvufun cebirini, logaritmasını bularak eren Muhyiddin-i Arabî'nin yanında, Mevlâna, petek petek geometrisini örüyor, dostlarla elele, gönül gönüle altın kemerlerin altından ebedî sevgi gülümsemesiyle geçiyordu.

VI

Gönül yolu söz konusu olunca, birincisinin kendi varlığını duyması için ikinci bir gönülün gözükmesi şart haline geliyor. Tek gönül, karanlıklara ve uçurumlara bakan aynadır. Mutlaka ikinci bir gönüle bakması, onunla birlikte gözlerini yukarı kaldırmaya cesaret etmesi, ilâhî ışık ve şimşekte yanıp kavrulmaması, sevginin hararetinden, idrakin şiddetinden küle çevrilmemesi için daha güvenli, tedbirli bir yoldur. En duyarlı âletten daha duyarlı olan gönül için, bu, bir korkaklık, bir çekingenlik değildir. En yiğitçe atılımların bile bir hazırlığı vardır. Gönlün, büyük birlik ummanında boğulmaması, mutlak "cem"de yitip gitmemesi için, "cem" içinde bir "fark" gibi bir diyaloğa sarılacaktır ruh. Büyük yalnızlıkta sesini yükselterek

cesaretini toplayacak, âdeta kendi kendisiyle konuşacaktır. Bu, çölü aşmaktır. Sahranın ötesindeki yeşilin serabıdır. İlk fecirdir bu. Sohbetle yola koyuluş, ve giderek, Tanrı'nın karşısında tek başına ayakta durma gücüne ermenin başlangıcıdır.

Sevgi, en büyük ve asıl konusuna kavuşuncaya kadar, şefkat, merhamet duraklarından geçecektir. Hayvanlara acıyış, insanların yardımına koşuş, sadece ahlâkî bir görev değil, aynı zamanda gönül işi, sevgi işidir. Sıla-yı rahm, bir başka sevgi dışavurumunun adı. Hâtıralar, sevginin konusunu bulması için bir çağrışım odağı olarak hâfızamızda dizi dizi sıralanmışlardır. Bütün bu sevgiler, asıl sevgiye, kalıcı tek sevgiye, ebedîliğe lâyık sevgiye bir basamak, bir başlangıç, bir hazırlıktır. Nice ruh bu basamaklarda yorulur, tükenir. Ama, bütün bu basamakları aşan gönül ve ruh, mutlak sevgiye, Tanrı sevgisine ulaşır, ona bağlanır, ondan ötesinin güz yaprakları gibi döküldüğünü görür.

Gönül, gönüle bakarak, kendisinin arınmış, büyük sevgiyi idrâk edecek cilâlanmaya ermiş olup olmadığını anlayacaktır. Gönül, çirkinliklerden arınmadan "güzel"e nasıl, ne cesaretle istekli olabilir? Haset, kin, gurur ve dünyaya tapınmadan arınmamış, temizlenmemiş gönül, nasıl ilâhî tecellilere, sevgi sultanının kendini göstermesine nail olabilecektir? Arınış, büyük arınış gerekli. Bir bir, günlük çile ile, gönlü, kötüden, çirkinden, verimsizlikten, korkudan, kaygıdan kurtarıp saf, bembeyaz bir kağıt gibi lekesiz hale getirmek ge-

rekir. Bunun için, başka bir gönül, kar küreği gibi yardıma koşacaktır. Tipilerin, fânilikten, çağdan, günden sürükleyip getirdiği karı, dostun kar küreği ile temizleyecektir gönül. Şeyh – mürid ilişkisi, tecrübeli, işlenmiş gönülün ham gönüle yardımı gibidir. Dağa tırmananlar gibi ya da. Yukarı çıkan, aşağıdakine "el verecek"tir. Ama, kimi zamanda iki arkadaş elele tırmanırlar dağa. Sırayla, gâh o, gâh beriki, el uzatır, çeker götürür arkadaşını. Hem şeyh, hem mürittirler birbirine; hem arkadaş, hem dostturlar; hem ögrenci, hem hocadırlar.

Mevlâna, büyük görevi, kendisini an an çekerken, gönlünü sınayacağı gönüle büyük özlem duyuyordu. Ateşten sınavı elbirliğiyle atlatacağı o büyük dostu arıyordu. Ufuklarda bir atlı görünür ya, savaşın en kritik anında, ve birden, onunla, savaşın gidişi değişir, işte onun gibi, ruhun kendini bulması, gönlün saf sevgi aynası haline gelmesi savaşında (bu büyük içsavaşında) bu kez ufukta değil, kapıda, atlı değil, sâde bir yolcu gibi, "arkadaş" çıkıp gelecektir.

Heykeltraşın mermer içinde hazır duran heykeli çıkartışı gibi, şairin şiirini arı kovanını ya da oğulunu andıran dilden çekip alışı gibi, ressamın renkler ve çizgiler dünyasında hayallerini görmesi ve tasvirini yakalaması gibi, toplum görevlisinin kaderi de, gönül avcısı gönülü nasıl olsa avlayacaktır. Avlamak için avlanacak, avlanmak için avlayacaktır gönül. Gönül eğitimi böyle böyle en büyük ava hazırlanacaktır. Ya da en büyük av ol-

maya. Çünkü; o makam, öyle bir makamdır ki, orda avlanmak av olmaktır, av olmak avlanmaktır; av olmak, avcı olmaktır; avcı olmak, av olmak.

Mevlâna, medresesinden at üstünde dönerken, dizgini tutup soru soran dervişin gönlün çoktandır beklediği, haberci ve yolcu olduğunu anlamıştı. Gönlün, yol azığını ve korkulu yolculuk için silâh donanımını tamamlayıp yola çıkması için, bütün bu konuda kendine bir arkadaş olacak o "doğu yolcusu"nun, o atalar yurdunca gönderilen armağan gönülün, o Tanrı misafirinin çıkıp geldiği besbelliydi. Kendisi İskender-i Zülkarneyn ise, işte karanlıklar içinde âb-ı hayatı birlikte arıyacakları Hızır gelmişti. Şu şartla ki, o da öbürünün Hızırıydı.

Şems-i Tebrizî'nin gelişiyle, fünye ateş aldı ve birikip sıkışmış bomba infilâk etti. Mâneviyat dünyası, Konya Okulu'nu kazandı. Doğu ve batı birleşti. Leylâ ve Mecnun ateşi, bir şimşek gibi yandı ve muratlar hasıl oldu. Anadolu ruhunun yüksek fırınlarından biri ateş aldı. Yüksek fırın, geç ısınır, geç ateş alır, fakat sonunda ateş aldı mı o artık kolay kolay sönmez. Uzun ömürlü olan ateştir o. Demiri eriten, ateşe çeviren, istenilen şekli vereceğiniz bir uysallığa erdiren büyük ateş ocağıdır o.

Şems-i Tebrizî'nin gelişi, Mevlâna'nın kendine gelişi, kendi kendini buluşudur. Gönlünün ilk silâhını denediği nişan tahtasıdır. Bir yankıdır Şems-i Tebrizî. Şems-i Tebrizî ile konuşmak, Mevlâna için bir monologdur. Ayniyle Şems-i Tebrizî için de

Mevlâna öyledir. İkiz ruhlardır onlar. Büyük yolculukta kader arkadaşı, kader yoldaşıdırlar.

Mevlâna ve Şems-i Tebrizî, ayni ruhun iki yüzü. Bir elmanın, bir olmanın iki yarısı.

VII

Korkulu bir yola başlayan için bir arkadaş gerektir. Bir arkadaş gerektir ki, balta girmemiş sık ormanlarda yol açsın. Şems-i Tebrizî, Mevlâna için böyle bir arkadaş, böyle bir dosttur. İlerleyecek bir ruh için en büyük engel, alışkanlıklardır. Cesur, yiğit bir arkadaş gerekir ki, alışkanlıklarımızı sarsmak istediğimizde bize destek olsun, bizi kamçılasın. Kendi kendimize söylemeğe cesaret edemediğimiz şeyi, o, bize, yüksek sesle söylesin. Altı ay yalnızlıkta iki dostun sohbete dalıp kimseyi kabul etmemelerini, Şems'in Mevlâna'dan şarap testisini başında çarşı ortasında taşımasını istemesini ve benzeri bir takım görüntüyü aşma denemelerini, halkın insan için söylediklerini umursayıp umursamama sınavını birlikte saptama ola-

rak düşünmek daha doğrudur. Diyelim ki, bunlar Şems'in Mevlâna'dan istedikleri. Ya Mevlâna'nın Şems'ten istedikleri? Bunu menkıbe söylemiyor ama hissettiriyor. Anlıyoruz ki, direkt konuşma, âdeta yıkma görevi Şems'e verilmiştir. Ama yıkılan yere yeni binayı kondurmak işi Mevlâna'nındır. Ormanda baltasıyla yol açan Şems'tir. Ama orman kulübesini yapacak olan ve oradan avı yönetecek olan Mevlâna'dır. Hatta avı da O yönetmeyecektir. Ama av eninde sonunda O'nun adına yapılacak ve yönetilecektir. Şems-i Tebrizî, korkusuz, temizleyici bir kılıçtır. Mevlâna ise, ölüyü dirilten, yere serileni ayağa kaldıran, diriliş kerametinin alçakgönüllü doktoru. Mâneviyat yolunda eğriyi doğrultmak, çürüğü yıkmak, eksiği belirtmek, dobra dobra konuşan ve davranan Şems'in mizacıdır. Mevlâna ise, su gibi güçlü ve ama su gibi de yumuşaktır. O söylediğini dolaylı söyler, hissettirir. Kimbilir belki de, Şems-i Tebrizî'ye böyle hareket etmesini kulağına fısıldayan da yine O'dur. Şems-i Tebrizî Mevlâna'dan şöyle veya böyle davranmasını ister. Bu, Mevlâna'nın kendi kendinden ve arkadaşlarından istediğidir de ondan. Yoksa Şems, söylemeye güç yetirebilir mi? Aslında hiç bir şey söylememiştir Mevlâna Şems'e. Fakat Şems-i Tebrizî, Mevlâna'nın bunu istediğini bilir, öyle konuşur ve öyle hareket eder. Böylece müritlere söylenmiş olur o söz. Ama bu söylenen ve istenenler, alışkanlıklarıyla o kadar çelişir ki, müritler isyan ederler. Şems-i Tebrizî'ye tahammül edemeyeceklerini açıkça söylerler. Şems-i Tebrizî'yi

Konya'dan kaçırmak isterler. Aslında rahatları bozulmuştur. Ondandır isyanları. Nefsin ruha isyanı gibidir bu isyan. Bu isyanda şeytanın isyanından bir iz, bir koku vardır. Bütün olup bitenler, belki farkında değillerdir ama, ham ruhların olgunlaşması içindir; Mevlâna ile Şems, âdeta bir oyunda bir diyalogla bir mesaj veriyorlar. Oyundan bir anlam çıkarmalıdır çevre. Ama ne yazık ki, bu, kolay değildir. Nitekim, seyirciler sahneye yürüyorlar, atak oyuncuyu sahneden kaçırıyorlar.

Şems-i Tebrizî gitmiştir. Naz psikolojisi kaplamıştır O'nu. Mevlâna yine kalabalıktaki yalnızlığın dayanılmaz ateşi içindedir. O, gözlerini mutlak güzelliğe çevirirken, birden kendini büyük yalnızlık çölünde yanar bulmamak için âşinâ bir yüz arayacaktır. O âşinâ yüz Şems-i Tebrizî idi. O çekip gitti. Müridler ne yaptılar? Eski alışkanlıklarına, rahatlıklarına rücu ettiler. İlerleme durdu. O büyük yenileyici, O, insanı huzursuz kılarak kamçılayan doğulu kılavuz, büyük alışkanlıksızlık ustası, neredeyse bulunup getirilmeli, yol tamamlanmalıdır. Yoksa her şey mahvolacaktır. O kadar emekle, zahmetle kazanılanlar, hiç olup gidecektir.

Bütün bunlar mevlevîliğin oluş çileleridir. Kimi zaman Şems-i Tebrizî bir sembol haline gelmektedir. Kimi zaman nefsimizi sarsan ruhtur o. Kimi zaman bir aynadır ki, bize bütün eksikliklerimizi, kusurlarımızı, çirkinliklerimizi haykırır. Ama biz ne yaparız, kusurlarımızı, eksikliklerimizi düzelteceğimize, kızar, tutar aynayı kırarız.

Şems-i Tebrizî, zekâ gibi görünen ruh, çılgınlık gibi, açılımlar, kavisler çizen mânevîyat mantığıdır. Dersin nasıl iptal edileceğini ders kürsüsünde anlatmaya kalkışan müderristir O. Maksadı nedir? Maksadı, gönüller sultanı Mevlâna, daldığı büyük murakabeden, içdalımdan çıkıp başını kaldırsın da, lütfedip arkadaşlara bir kaç kelâm etsin. Resmiyetin, teşrifatın dışındadır Şems-i Tebrizî. Som samimiliktir O. Ama Mevlâna, ne kadar âdetlerin dışına çıkarsa çıksın, belli bir resmiyet içindedir, görevi gereği. O'nun dışında olan alana Şems-i Tebrizî memurdur. Asıl merkezi göstermek için çevreden dolaşacak olan O'dur. Işığa işaret etmek için O'nun etrafında dolaşan pervane odur.

Mevlâna, bir kez daha, karanlıklara karışıp kaybolan pervaneyi bulmayı diledi. Şems-i Tebrizî'nin bulunup getirilmesini istedi. O oğul ki müridlerin en müridi idi. Bu yanmış ocak, sonunda onunla ışıklanacaktı. Mevlâna, Şems'i çağırmaya oğlunu göndermekle yol arkadaşlarına yine bir mesaj verdi. Şems'in önemine, büyüklüğüne, gereğine işaret etmiş oldu. Uyardı müridleri. Alışkanlıklardan dışarı çıkmak gereğine işaret etmiş oldu. Ve Şems geldi. Yeniden başladı macera. Yeniden dağlandı yürekler. Yine köz köz ateş kesildi ciğerler. Sonunda yine isyan mukadder oldu. Nefsin ruha yüzde yüz uyması nerede görülmüştür? Şems'e yine kaybolmak düştü. Bu kez, bir daha görülmemek üzre, dönmemek üzre gidecekti Şems. Bir makam bırakarak Konya'da ve silinmez izler bırakarak gönüllerde ve hâfızalarda.

Ders bitmiş, artık şahsî tecrübe dönemi başlamıştır. Ney dinleme zamanı bitmiş, ney üfleme zamanı gelmiştir. O ney ki, üflerken, hatırımıza gelen ve içimizi yakan hatalarımızın alevli dilidir. O ney ki, acı ve tatlı hayat çağrışımlarımızın nağmeleridir. Kendi kendimize buyuruyoruz dinlemeyi. Dinle ey nefs diyoruz kendimize. Ney, şeyhin, giden ruhun, uzaklara giden hocanın yerine bize anlatacak olup bitenin iç yüzünü. Saklanan, gözlerden kaçan sırları açıklayacak. Öyleyse, ey nefsim, ey zihnim, ey gönlüm, ey ruhum dinle. Dinle, bak, ney neler söylüyor, neler anlatıyor. Ayrılıklardan nasıl dövünüp yakınıp duruyor. Ayrılık macerasından bahsediyor. Ve buluşmayı, bir daha ayrılması olmayan buluşmayı böylece apaydınlık ortaya koyuyor.

Tamamen kişisel gibi görünen bu yol, gerçekte, kişilerin olduğu gibi, toplumun da yoludur. Şemsi Tebrizî, o ruh, kaybolduysa, yerine Selâhaddin-i Zerkubî, aşkından altın yapraklarını saçan o büyük kuyumcu, koca *Mesnevi*'yi beyit beyit tesbih tanelerini ipe dizer gibi Mevlâna'dan alıp kağıda geçiren o genç, Hüsameddin Çelebi, birer veliaht gibi, O'nu anımsatmak üzere, O'nun yerinde duracaklardır. Ve böylece, Mevlâna da, her zaman, ruhça ve içâlemce hür ve serazat kalacaktır. Dâva, topluluğun malı olmuştur. Tarihî musibetin âni baskınına uğrayan som hakikat bütünü, bu yenileniş ve tazelenişle bir gedik açmıştır kurtuluş için.

VIII

Şüphe yok ki, Mevlâna, yeni bir yol çıkartmayı aklının ucundan bile geçirmedi. Zaten hiç bir büyük dâva eri, sırf yenilik olsun diye, alışılmadık, bilinmedik bir söz söylemeğe, bir iş işlemeğe, bir davranışta bulunmağa girişmez. İddiadan uzak durur bu yolun yolcuları. Peygamberler de, hep unutulmuş, ya da unutulmağa yüz tutmuş hakikatı hatırlatmak, insanların onunla olan ilişkisini diriltmek çabasındadırlar. Yol aynı, hedef aynıdır. Yine de büyük peygamberlerin getirdiklerinin, bu dünyada genel kanun olan gelişme kanununa dış çizgileriyle olsun uyan dinin büyük merhalelerine denk düşmesi, bir ayrılığı, bir farkı değil, çokluk içinde birliği, birliğin zengin âhenk içinde akışını göstermektedir. Bunun içindir ki: "aralarında bir

fark yok" demektedir Yüce Kitap. Dinin, mutlak özü zaten değişmemekte, ancak ayın hilâlden bedir haline geçişinde sergilediği görünümler benzeri, her seferinde yeniden ortaya konuşu söz konusu olmaktadır. Eskimeyen, hep yeniden doğan din, her yeni doğuşunda o gün doğmuşcasına bir etki yapacaktır insan psikolojisinde. Buna bir de uygulama eklenince, ihtiyaca göre öne alınan ya da geri bırakılan kurallar da hesaba katılınca, zarûrî nüanslar ortaya çıkacaktır. Her yeniden doğuşun ve her dirilişin estirdiği sabah rüzgârı tazeliği, doğurduğu sabah güneşi yüzünün lekesizliği ve parlaklığından başka bir şey değildir bu. Velilerin yolundaki farklar da bundan kaynaklanır. İnsanların mizaç farklılığı, zamanın hastalıkları, onlara göre ilâcı gerektirir. Ancak bütün yöntemlerle varılmak istenen hedef, insanın, ruhunun yücelmesi, nefsinin terbiye edilmesiyle, hakkıyla müslüman olması yolunun açılmasıdır. Mizaçlar farklı, hastalıklar, ilâçlar ve tedaviler çok, sıhhat ve şifa tektir. İşte o tekliktir ki, yolun önderlerini, gerçek insanlık doktorlarını bir çizgide toplamaktadır. Mevlâna da, bütün öncekiler gibi, hakikati olduğu gibi ortaya koymaktan başkasını yapmadı. Ama, toplum, gününe ve şartlarına göre, yolu, yeni bir isimle anılacak şekilde idrâk etti. Ayrılık yok aslında, birliğe gidiş var.

Mevlâna da çağında mânevî hastalıkların yaygınlaştığını görüyor. Kuşku vebası yayılıyor, umutsuzluk zakkumları saçılıyor ortalığa. Yürekler yanıyor. Haçlıların ve Moğol akınlarının ruh-

larda açtığı yaralar, sebep oldukları sefalet ve akıttıkları kandan daha yakıcı, toplumun bağrını delen maddî yaralardan daha derindir. Kaderin, aklı aşan görüntülerle gelişine, zayıf insanoğlu nasıl dayansın? İmânı hedef almış olan zehirli oktan, can ve ruh, kendini nasıl kurtacaktır? Nasıl şifaya kavuşacaktır bu zehirlenişten? İşte, bilhassa böyle çağlardadır ki, ruhları inanç denizi gibi çalkalanan "tabib-i mânevî"ler, mânevîyat doktorları gelecektir. Ruhun, kardeşlerini tecrübelerinden yararlandırmak ödevidir, borcudur. Ancak, kendini bu yetkinlikte görmesi: işte en zor nokta, en çözülmez düğüm burada.

Doktorun diploması vardır. Mânevî tabib için, insan ruhunu eğiten ekoller olan tarikatlarda icazetnâme vardır. Ama gerçek diploma, gerçek icazetnâme, kâğıtta yazılı olan değildir. Kâğıtta yazılı olan, resmî makamlar ve toplum içindir. Asıl izin Allah'tandır. Şifayı O verecektir, doktora izni O verecektir. Kimbilir böyle bir göreve işaret eden kaç rüya gördü Mevlâna? Ama değil mi ki, rüya, insanın yine kendi duvarları içinde nail olduğu bir mazhariyet. Ya nefs kendine yontuyorsa bu yeteneğimizi? Kesin izin, hatta emir, ancak dışardan gelir; nefislerini yenmiş hür ruhlardan ve ufuklardan gelir. Böylesi bir buyruk, bir izin bir anlam ifade eder. Babanın da, şeyhin de işaret ve izinlerinden ötesini arama ihtiyatıdır ki, doğu ufuklarından bir toz bulutunun yükselmesine sebep oldu. Atalar yurdundan izin getirdi bir izinli. Kan ve soy sop atalar yurduydu görünüşte iznin kaynağı.

Ama aslında ruh zincirinin halkalarının ataların-dan gelen izindi söz konusu olan.

İşte bu yüzdendir ki, Şems-i Tebrizî, bir haber-di, bir icazetnâmeydi, bir mektup ve bir muştuy-du. Güneş ışınları parlıyordu alnında. Yeni doğ-muş güneşin taze ışıkları.

Mevlâna ve Şems'in buluşması Doğu'yla Ba-tı'nın buluşmasıydı. Doğulu olan gelip Batı'da durmuştu. Doğu'da olan Doğulu da geldi. Doğu ve Batı birleşti.

Eski, Şems-i Tebrizî'de tükenmişti. Bu haberle gelmişti, bu haberi getirmişti Şems Doğu'dan. Ye-ni, Mevlâna'yla başlıyordu, başlayacaktı, başla-malıydı.

Hangi "Yeni"? "Eski"ye sonsuz sevgisi, saygısı ve bağlılığı olan "Yeni".

"İki denizin birbirine karışmamak üzere kavuş-tukları yer" âyeti bu iki ruhun, bu iki dostun ka-vuşmasına da bir işaret kabul edildi. İki coşku bir noktada buluştu. Başta açık açık taşınacak şarap testisi, bu coşkuya işaretti, remizdi. Mümin ruhlar bu coşkuya özlem çekiyorlardı. Kibrit çakılmış, iki kutup bir araya gelmiş oldu. Şems-i Tebrizî şiddet kutbuydu. Mevlâna yumuşaklık kutbu. Biri haki-katın gazabı, kılıcı, öbürü merhameti, rahmeti, şefkati. Ses ve öfke, kılıç ve güzellik, korku ve muştu; yalvarış, yakarış, titreyiş, sevgi, güzellik... Derece derece, ruhun morötesi ışınlarından yedi renge, oradan kızılötesi ışınlarına kadar bütün hâllerin yaşantısı ve hâllerden yerine oturma üs-tünlüğüne, makamlara geçiş. Renklerden renk-

lere girişten (telvinden) bütün renklerin birleşip kaynaştığı büyük senteze geçiş, temkine varış.

Kuşku bulutlarını dağıtacak, içinde aklın kara kara düşünmekten kurtulacağı, hayatla ölümü eşitleştirecek, hatta ölümötesinin ağırlığını iyice duyuracak bir mânevî âlemin, şifa dünyasının, nekahat baharının sûrunu üfleyecek eşsiz soluk, bu çileler, bu izinler, bu haberler ve bu buluşmalardan sonra gözükecektir.

Ney sesi, bizi çevreden soyutlayacak, oksijenle yıkanmış bir gazbezi gibi apak yapacaktır; arı duru hâle getirecektir görüş ufkumuzu. Sonra dönmeye başlayacağız. Döne döne yükselmeğe, semâ yaparak semâya doğru yükselmeye başlayacağız. Bir topaç gibi dönüp, kuşkuları bir bir çivi gibi saplandıkları kalbten çekip alacağız, çıkaracağız. Gönül özgürlüğü, uçuş kudreti verecektir göğe doğru ruhumuza.

Bir nevi sarhoşluk, ya da gafletten sıyrılmanın verdiği asıl uyanıklık, ayıklık. Mevsimlerin tek mevsime, bahara dönüşümü gibi, öğlenin, ikindinin, akşamın ve gecenin, bütün vakitlerin tek vakte, fecir vaktine çevrilişi gibi, hayatın düşe, düşün büyük aydınlanışa, içaydınlanışına dönmesinin yolu açılmış oldu.

Allah'ı çağırış. Sesle, hareketle O'na doğru koşuş. Engelleri kırmak. Büyük koşuyu kazanmak. Lekesiz, saf imâna ermek. İlâhî güzelliğe dalıp fâniliklerden fâni olmak. Gönlün kilitli kapılarını, mühürlerini açmak. Büyük bilince ulaşmak. Ruhun dirilişine ermek. Nefs ve daha ötedeki küfür,

inançsızlık, red ve inkâr, şüphe ve tereddüt parmaklıklarından oluşmuş dünya kafesini parçalamak, ya da aralıklarından sızarak büyük özgürlüğe kavuşmak. Boğulur gibi olan, ölmüş gibi olan ruhu özgürlüğüne ve dirilişine kavuşturmak. Ölüyü diriltmek, peygamber mucizesini çağrıştırmak. Bir diriliş kitabıyla, *Mesnevi*'yle; Allah'ın Kitabı'ndan gelen o diriltici solukla. İlâhî ve rahmanî ilhamla.

IX

Gerçek ilme eren, gurura değil tevâzua sahip olacaktır. İlim, çilesi de eklenince, yüce ahlâk kaynağı olacaktır insan için. Mânevî eğitim, bir yandan ruhu aydınlatır ve ışıtırken, öte yandan ahlâkı yükseltecektir. İslâm, Allah'a yönelmiş ruh, arınmış gönül, kurtulmuş zihin, yanlışlıklara düşmemiş akıl ve ulvîleşmiş ahlâk demektir. Medrese de, mânevî ilim ve eğitim ocakları da, islâmı her cephesiyle benimsetme kurumu olarak görev yapmıştır. Çok kritik bir dönemde bu ocakların yetiştirdikleri zâtlar hizmete koşarak görevlerini yapmışlardır.

Mevlâna da bu ocaklarda yetişti ve açtığı yol aynı ocakların sürmesini, daha genişlemesini, yayılmasını ve derinleşmesini sağladı. Musiki de, se-

mâ da, islâm ruhuyla, ilâhî ilhamla doldu. Bu ruhla birlikte, yüce islâm ahlâkı, islâm merhameti, dünyaya, yaşanır toprak, âhirete hazırlayıcı tarla özelliğini kazandırdı.

Mevlâna, imânla birlikte bu ahlâkı da telkin etti çevresine. Bizzat kendisi, en mükemmel örnek olarak, islâm ahlâkının ne olduğunu somut bir şekilde ortaya koydu.

Mevlâna ile bir papazın karşılaşması, bu ahlâkın özelliklerini topluca belirten bir misaldir. Papaz, Mevlâna'yı görünce önünde eğilip selâm vermiş, aklınca tevâzu örneği göstermiştir. Kimbilir belki de, Mevlâna'nın karşılık vermemesini, böylece müslümanların mağrur olduklarına dair eline bir koz geçmesini arzulamış, temenni etmiştir. Ama, Mevlâna, papazın kendi önünde eğilip selâm verdiğini görünce hemen eğilmiş ve selâm vermiştir. Papaz, başını kaldırıp da Mevlâna'nın karşılık vermek için eğildiğini görünce tekrar eğilmiş. Fakat tekrar başını kaldırdığında yine Mevlâna'nın eğildiğini görmüş. Tekrar eğilip zaferin kendisinde kalmasına çalışmışsa da doğrulduğunda Mevlâna'nın yine eğildiğini görmüş. Velhâsıl, papaz doğruldukça Mevlâna'nın selâm vermek için eğildiğini görmüş. Bu karşılıklı selâmlaşma ve eğilme sürüp gitmiş. Sonunda papaz âciz kalıp müslüman olmakla kurtulmuş.

Bu menkıbe, aynı zamanda bir semboldür. Eğilmek, tevâzuu remzlendirmektedir. Mevlâna, papaz karşısında, müslüman, hıristiyan karşısında tevâzuda üstün gelmiştir. Hıristiyanlık, iddia ola-

rak, âdeta alçakgönüllüğü temel saymaktadır. Ama, pratikte, gurur kaynağı bir dinî haline dönüşmüştür. Çünkü: görünüşte tevâzu yeterli değildir. Asıl tevâzu içte olmalıdır. Ruh ve gönül, alçakgönüllüğün esas yeridir. Bir ağacın asıl kökü nasıl toprağın derinliklerinde ise, yani görünmeyen planda bulunuyorsa, ayni şekilde, tevâzuun temeli de gönül ve ruhun derinliklerindedir. Gerçek mütevazi Mevlâna, görünüş tevâzucusu papazı bu sebeple yenmiştir. İslâm, ahlâk yüceliğinde, görünüşten çok, içimizdeki gelişime önem vermiştir. İslâm, gerçek tevâzuu getirmiş olduğundan, müslümanlar, diğer din mensuplarının sahte, yalancı tevâzuundan uzak, yüce ahlâka yakışır tevâzu ile donanmış olarak, bu açıdan bir karşılaştırmada, elbet zaferin sahibi olacaklardır.

Menkıbe, aynı zamanda diyaloğun sembolüdür. Selâm vermek, bir insan karşısında bu maksatla eğilmek, bir diyaloğa hazır olmalarını telkin etmiştir müminlere. Mevlâna, papazın selâmına karşılık vermek ve bunu usanmadan bıkmadan tekrarlamakla, samimi olarak diyaloğdan yana olduğunu belli etmiştir. "Sen o niyetteysen ve bunda samimiysen, ben de o niyetteyim ve bunda samimiyim" mesajını vermiştir bu hareketiyle. Papaz, muhtemelen başlangıçta samimi değildi. Ama, sonunda, Mevlâna'nın samimiyeti ona da sirayet etti. Diyaloğ papazın müslüman olmasıyla meyvesini vermiş oldu. Müslüman, "mütekebbire tekebbür sadakadır" ölçüsüyle mağrurları ezici üstünlüğüyle devirirken, mütevazilere de tevâzuuyla karşılık verecektir. Söz konusu, Mevlâna gibi

bir veli olunca, sahte tevâzu bile bir karşılık görecek ve samimiyete dönüşecektir.

Ve menkıbenin üçüncü işareti, "tebliğ"edir. Papaz, selâm vererek lisan-ı hâl ile dinini tebliğ ve telkin etmektedir. Elbet Mevlâna Hazretleri bu davranış karşısında suskun kalmayacaktır. Mevlâna'nın da selâm vermesi telkin ve tebliğdir. Cihaddır bu. Karşılıklı telkin ve tebliğ savaşı, Mevlâna'nın yenmesiyle son bulmuştur. Bu davranışlarla konuşma, tartışma, münazara sonunda papaz, ikna olma durumuna gelmiştir.

Menkıbeye, fizik açıdan baktığımızda ise, dayanıklılığın yine müslümanlarda bulunduğunu görüyoruz. Mevlâna, bu zaferiyle, kıyamete kadar müslümanlara şu mesajı veriyor: "Maddî güç açısından da, müslüman olmayanlardan üstün olacaksın." Sırf eğilip bükülme, yani maddî güç, bugünkü deyişle kondüsyon açısından baksak, yine müslümanın kâfiri yendiğini görmüş oluruz.

Menkıbe, bize, psikolojik direniş ve ısrar açısından, dâvada tahammül ve sabır noktasından da, şahane bir ders veriyor. Papazın inadı, müslümanın irade ve ısrarı önünde pes etmiştir.

Menkıbeye, bir de, riyazet açısından baktığımızda, Mevlâna'nın bu bakımdan tam bir eğitim ve keramet derecesini kazanmış olduğunu görürüz. Papaz ise, sınırlı bir çile çapını çiziyor davranışıyla.

Her yönüyle, öykü, bize, Hz. Musa ile büyücüler yarışmasını hatırlatıyor. Ve hakiki kerametle yalancısının karşılaşmasındaki sonucu getiriyor.

Ve yine Mevlâna, ahlâk yüceliğini, çocuklara karşı gösterdiği büyük şefkatiyle isbat etmiştir. Kendini oyundan alamayan çocuğun: "Mevlâna, bekle, elini öpmeğe geleceğim" diye seslenmesi üzerine yolun ortasında durup onu beklemesi, her yerde görülen tevâzuunun, sevgisinin bir başka örneğidir.

Ve yine Mevlâna yolda, birbiriyle oynaşan köpek yavrularını: "ne güzel oynaşıyorlar, anlaşıyorlar" diye gösteren müritlerine, "bir kemik atın da ondan sonra görün" demiş, nitekim dönüşte aynı köpek yavrularının birbirleriyle hırlaştıklarını hep birlikte görmüşlerdir. Gerçek ahlâkın görünüşte değil, özde olduğunu bu parlak örnekle bir ders gibi öğretmiştir genç arkadaşlarına Mevlâna.

Evet, Mevlâna, yüce islâm ahlâkını yaşayan ve yaşatan bir eren olarak geçmiş zamanımızı şereflendiren bir ulumuzdur.

X

Mevlâna Hazretlerinin ilk kitabı olarak *Mecalis-i Seb'a* biliniyor. Bir yüzü açık açık fıkha ve onun ilmine, öbür yüzü gizli gizli ledün bilgisine bakan konuşmaların derlenişi. *Divan-ı Kebir*, Mevlâna'nın, âdeta kendinden geçerek ve sanki yine kendine söylediği şiirler. *Mesnevi,* hazır ve gaibteki, şimdiki zaman ve gelecekteki dostlara, öğrencilere, kardeşlere, derli toplu, bir görüşü, temsiller, hikâyeler, mazmunlarla sunmak ve öğretmek için, bir nehir gibi akan çağrışımlar zinciri ve halkalarıyla uzamış temel kitap. *Mecalis-i Seb'a* ise, belli bir topluluğa, mecliste ya da camide, bir toplantı yerinde sesleniş, yedi vaaz ve nasihat bütünü. Medreseden gönüle, gönülden kürsüye tutulan yedi ayna. Topluluğa dolaysız bakış ve

onunla diyaloğa geçiş. Onun sorusuna cevap veriş. Bu sınavdan geçen ya da geçirilen Mevlâna, teklere hitap edecek, hatta doğrudan doğruya Allah'a seslenecek yürek gücüne erecektir sonunda.

Yedi Meclis, Mevlâna'nın, bizi, dünyanın yedi ikliminde, tarihin yedi döneminde, Beni İsrail günlerinde, Peygamber Efendimiz zamanlarında ve bizzat kendi döneminde, yedi renkli mânevî âlemlerde, anlamlar diyarında dolaştırması, nice büyüklerle, ulularla buluşturmasıdır. Diyelim ki, biz de o vaazlarda bulunduk. Camide bir sütunun arkasında Mevlâna'nın kutlu yüzüne dalıp gittik. Aklımızı susturduk, gönlümüzle teslim olduk. O Hızır oldu, biz de itiraz etmeyen Musa. Zaman ve mekânları geriye ve ileriye doğru aşarak, karanlık perdeleri delerek, ışıktan daha güçlü ışıklara devr olarak yürüdük ve gittik. Yıllar ve yüzyıllar geçti. Sonra döndük ve aynı noktaya geldik. Mevlâna sözünü bitirdi ve sustu. Biz sütunu önümüzde yeniden bulduk. Bu böylece yedi kere tekrarlandı. Alenî ve toplu zikir, nasıl bizi gizli ve tek başına zikre götürürse, *Mecalis-i Seb'a* da, Mevlâna'yı da, bizi de, *Mesnevi*'ye ve *Divan-ı Kebir*'e götürecektir. O'nu, onları ortaya koymaya, bizi de onlardan yararlanmaya.

Öyleyse, *Mecalis-i Seb*'a, tüm Mevlâna külliyatı ve düşüncelerinin bir fihristi, bir özeti, bir fragmanlar demetidir. Eserin ve hizmetin Elif, Lâm, Mim'idir. Giriş dersi, kuşbakışı panoramasıdır. Mahremiyetler konağının avlusundan sokağa yarı açık avlu kapısı, ya da göz kırpan penceresidir.

Büyük senfoniye başlayış ya da Ayin-i Şerife giriş taksimidir. Ney sesleri ve semâ yükselişleri henüz işitilmeyen sessiz bir müziğe mahsus bir taksim. Senai'den, Attar'dan şiirler, zenci ve ayna hikâyesi, Barsisa'nın hikâyesi ve nice misaller; temmuz sıcağında kar satma örneği, sevgili imajı, bizi yavaş yavaş yeni bir dilin sonsuz dünyasına alıştırmaktadır. *Mesnevi*'nin ve *Divan-ı Kebir*'in dünyasına.

Evet, *Mecalis-i Seb'a*, diğer bir açıdan, nesirden şiire, konuşmadan yazmaya geçişidir Mevlâna'nın. Daha doğrusu, konuşmasının yazı, yazısının da şiir haline gelişi. "Ben şiir söylemiyorum, benim konuşmam böyledir" diyecek hâle gelişi.

Yedi toplantı, yedi toplanış, yedi toplayış... Hangi açıdan bakarsanız bakın bazı âyetlerin ve kırk kadar hadisin ışığında, insanoğlunun yürüyüşü değerlendiriliyor, yargılanıyor, tartılıyor, biçiliyor, uçurumlar ve kurtuluş yolları, korku ve muştu çizgileri gösteriliyor, belirtiliyor.

Görüyorsunuz, Mevlâna bir meş'ale elinde, karanlıkları yara yara ilerliyor, biz de bu ışık ve aydınlıkta, ardından gidiyoruz. Nereye gidiyoruz? Bengisuyu bulmaya. Karanlıklar içerisindeki Bengisuyu. Tıpkı İskender-i Zülkarneyn ile Hızır'ın gidişi gibi bir gidiş bu.

Kimbilir belki ufukta ateş çizgileri, ışıltılar göreceğiz. *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* ışıltılarıdır bunlar. Cem ve fark ışıltıları. Cemden sonraki fark, ikinci fark ışıltıları...

XI

"Gel, gel, yine gel! Ne olursan ol yine gel! Burası ümitsizlik dergâhı değildir. Tövbeni bin kere bozmuş olsan yine gel." Mevlâna'ya atfedilen ve islâm karşıtlarınca, murat edilmeyen ve murat edilmesi mümkün olmayan bir anlama çekilen ve âdeta bulundukları hâl için Mevlâna'nın fetvası gibi değerlendirilmek istenen söz, şiir, bazı araştırıcılara göre, Mevlâna'nın değil, daha önce gelmiş bir İran şairinindir. Öyle olsa, Mevlâna'nın da olsa fark etmez. İster olduğu gibi, ister ilâvelerle alıntılanmışı olsun, ister Mevlâna tarafından söylenmiş bulunsun, O'nun yoluna ve düşüncesine uyan bir düşünceyi içermektedir bu şiir.

Mevlâna'nın tüm eserleri, bu çağrı gibi bir çağrıdır zaten. İnsanoğluna bir çağrı. Tümünü bir

türkü, bir şiir, bir nutuk, bir öğüt gibi düşünmek mümkün. Bu sesleniş de, bu bütünün öz bir parçası. Makro bakışla Mevlâna'nın tüm eserinde bulunacak olan, mikro bakışla da bu çağrıda özetlenmiş olarak bulunabilir.

Şiirin anlamı çok açık. Şuraya buraya çekmek imkânsız. Ama yine de insanoğlu, işine geldiği tarafa çekmek istiyor. İp kopuyor, farkında değil. Anlam yitiyor, çağrının anlamı kalmıyor, farkında değil islâm mutluluğundan mahrum kişi.

Mevlâna, "Ne olursan ol, putperest olsan da, hıristiyan olsan da, gel" diyor; "olduğun yerde ve olduğun gibi kal" demiyor. Eğer çağırdıklarını olduğu gibi ve olduğu yerde bulunması şeklinde kabul etseydi "gel" demezdi. Oysa "gel!" diyor. Eğer kâfirin kâfirliğini, hıristiyanın hıristiyanlığını, yahudinin yahudiliğini, günahkârın günahkârlığını tasvip etseydi, neden "gel!" diye çağırsın? Çağırmanın bir sebebi var oysa. Mevlâna, müslüman olmayanlara bakıyor da, onları kendi kendilerine yeterli, durumlarından memnun görmüyor. Mutsuz görüyor onları. Hatta sadece mutsuz değil, umutsuz görüyor. Sadece mutsuz değiller, mutlu olacaklarına olan inançlarını da yitirmişler. Dipsiz bir yeis uçurumuna yuvarlanıp gitmişler. Karanlıkta kalan birinin sadece görmemekle kalmayıp ışık bulma umudunu da yitirmesi gibi bir hâl.

Ama, Mevlâna onların içini görüyor âdeta. İtiraf etmeseler de saplanıp kaldıkları bataklığı, içine gömüldükleri karamsarlığı biliyor ve onlara sesleniyor, "gelin!" diyor: "Burası umutsuzluk kapısı değildir!".

Mevlâna, mânevî bir tabip olarak onlara teşhisini koymuştur. İyileşme umudunu yitirmiş hastalardır onlar. Onları kurtarmak için, önce kurtulabileceklerine inandırmak lâzımdır. Onun için çağırıyor: "Korkmayın, gelin! Korkacak bir şey yok. Burası, bu dergâh, korkulacak bir yer değil."

Bu çağrıdan anlıyoruz ki, Mevlâna, insanoğlunun asıl anlamının, yaradılışının islâm üzere olduğu inancındadır. İnançsızlık, küfür, sapkınlık, bir hastalık gibi insan ruhuna bulaşmıştır. İnsanoğlu, bir takım sebeplerin tesiri altında umutsuzluğa düşmüş, umutsuzluk da onu red, inkâr, isyan, inançsızlık ya da gururun bulandırmasıyla oluşan yoz inanç çukuruna düşürmüştür. Orda, karanlık ve umutsuzluk içinde kıvranmakta. Eğer bu insandaki umutsuzluğu yıkarsak, ruhundaki dumura uğramış umut damarlarının donmuş kanını harekete geçirebilirsek, kendini bulacak ve kendine gelecektir. Bunun için de onun, yerinden kopması, çevresini değiştirmesi, umut, neşe ve sevinçle çınlayan dergâha gelmesi lâzımdır.

Mevlâna, "olduğun gibi kal!" demiyor, "gel değiş!" diyor. Çağrılanın değişeceğini biliyor. Yeter ki gelsin. Allah yolunun gücüne inancıyla yükseliyor Mevlâna'nın çağrısı. Yeter ki, o kişi, bir niyet edip yerinden kımıldasın, gelsin. O zaman kurtulacağına şüphe yoktur.

Dergâh, islâm ocağıdır. Allah'a inanmışlığın ve ondan umut etmenin ocağıdır. Bağışlanma yurdudur. Tanrı bağışlarının, mânevî hazinelerinin insan üstüne boşandığı, tükenmezcesine boşandığı, mânevî şifa yurdudur dergâh.

Peki, Mevlâna, kendisini büyük, ve inançça düşmüşleri küçük, hor görüp mü çağırıyor? Hayır. Gerçi o bir doktor gibi çağırıyor onları ama, bu, tıp doktorluğundan farklı bir doktorluktur. Tıp doktorluğunda doktor, doktor, hasta, hastadır. Ama mânevî doktorlukta iş biraz karışık, biraz karmaşıktır. Kim hastadır, kim doktordur? Doktor, kendini doktor görecek midir? Bu doktor, o hastalığı görmüş, âdeta o hastalığı geçirmiş, sanki onu yaşamış, sonra iyileşmiş kişidir. Mânevî derdi yaşamış, çileyi çekmiş, tecrübe etmiştir. Çağırdığı somut, yaşanmış bir gerçekliktir. Kendisi, o hastanın derdini yüreğinde hissettiği için, sadece insanlık gereği olarak değil, tek tek her kişiyle âdeta özdeşleştiği için, kendi kendini onarırcasına yaklaşmaktadır konuya, dertte de ayrılık gayrılık yoktur bu yolda.

Dergâha gelince, putperest de, hıristiyan da, yahudi de, islâmı bulacaklar ve birlik içinde eriyeceklerdir orda. Mevlâna'nın deyişiyle, tuzlaya düşmüş at gibi tuz haline gelecekler, tuzla aynı özde birleşecekler, bir olacaklardır.

İnsan günahkâr da olsa, bin defa tövbesini bozmuş da olsa yine gelmelidir. "Bu dergâh, umutsuzluk dergâhı değildir.". Günahkârın, tövbesini bozanın günahı ne kadar büyük, durumu ne kadar umutsuz olursa olsun, Allah'ın rahmeti ondan büyük, af umudu ondan aşkındır.

Mevlâna, Allah'a çağırıyor. Şüphesiz, Allah, inançsızlıkları giderip inanç bağışlayıcı, günahları giderip sevaba gark edici, tövbeleri kabul edici,

umutsuzluğu umuda çeviricidir. Yeter ki, kul, niyetlensin, bir adım atsın O'na doğru. Kul, Allah'a doğru yürümek için bir adım atarsa, Allah, ona doğru koşarak gideceğini söylüyor.

Mevlâna, sadece müslümanlara seslenmiyor, onlara kapanıp kalmıyor. Nehir, islâm nehri, cihan çapında akıyor. Moğolları da, rumları da, yahudileri de çağırıyor Mevlâna. İslâmın yeni bir genişlemesi çağrısını yapıyor. Bir takım insanların, islâmın battığını sandıkları bir dönemde, O, tam tersine bir gelişme bekliyor. İnançlı ve umutludur. Bu inanç ve umutla haykırıyor. Nitekim, yüz yıl sonrası Anadolu'suna baktığımızda, bütün moğolların, bir çok hırıstiyan ve yahudinin müslüman olduğunu, ve müslümanların yeniden büyük devletlerini kurduklarını, medeniyetlerinin parlak bir dönemini başlattıklarını görüyor ve o umudun, o çağrının boşuna olmadığını anlıyoruz.

XII

Molla Cami, Mevlâna için: "Peyamber nist, veli dared kitap" demişti. Peygamber değildi, fakat kitabı vardı demek. *Mesnevi*'ye bu gözle bakıyordu *Nefahat-ül Üns* yazarı büyük şair, bilgin ve mutasavvıf Molla Cami. *Mesnevi*'nin tamamen rahmanî kaynaktan geldiğini bundan daha iyi hiç bir söz anlatamaz.

Molla Cami demek istiyor ki, *Mesnevi*, vahiy değildir şüphesiz, ama sıradan bir kitap da değildir. İlham verimi bir eserdir. Hatta sıradan bir ilhamın ürünü olmakla kalmayıp üstün bir ilhamın içinde somutlaştığı büyük kitabdır. İlhamın en üst derecesinde, son sınırındaki bir yücelmenin derlediği ve değerlendirdiği görülmemiş çiçeklenişlerden oluşmaktadır. Vahiy değildir, ilham kaynaklı-

dır ama, âdeta ondan ötede bir ilham yoktur artık. Herhangi bir ilhama bazı şeytansı katışmalar olabilir. Ama *Mesnevi*, o türlü yaklaşma gücünü kırmıştır sanki şeytanın. Büyük ilhamın önüne katıp sürüklediği ve sonra yapı taşı gibi kullandığı çağın kültür birikimi, hikâyeler yığını gibi gözüken zengin malzeme unsurları, tek tek büyük yapıda yerlerini alırken, âdeta öz değiştirerek ruhanîleşecekler, rahmanîleşecekler ve ulvîleşeceklerdir.

Sanki dünyanın, dış âlemin verileri, *Mesnevi*'de anlatılan bir hikâyede olduğu gibi, Çin ressamlarının kullandığı bin bir renk ve boya olup, Rum ressamlarının durmadan cilâlayıp parlattıkları ayna ile remzlenen, gerçekte de gönül aynası olan *Mesnevi*'ye girince, aynadaki görüntüler gibi, tabiattan, fizikten arınıp mistik bir kimlik, öteye ait bir yaşantı kazanıyorlar. Her unsur, âhiretten gelen bir görevi üstleniyor, bir koku taşıyor. Yüce amaç, en hurda ve miskin aracı bile güzelleştiriyor, iyilik ve doğruluk yolunda canlı ve etkin kılıyor.

Peygamber değildir ama kitabı vardır demek, bu kitap "görevli" bir kitaptır demektir. O kitabın çağ için bir görevi, çağından sonrası için bir görevi vardır. Doğrudan Kur'an-ı Kerim'e götüren nurdan bir burak gibi. Bir yorum, ama ateşi kül bağlamamış, vahyin sıcaklığını yüreğinde yaşatan bir yorum. Nasıl Kur'an-ı Kerim, her an yeni nazil oluyormuşçasına ter ü taze olmanın mûcizesine sahipse, *Mesnevi* de yeni nazil olan Kur'an'ın anındaki yorumu olmanın kerametine malikmiş-

çesine bir hararet neşrediyor.

Peygamber değildir ama kitabı vardır demek, yeni bir diriliş rüzgârı estirmiştir demektir. Ahkâm getirmek, peygamberlerin işidir, vahiy işidir. Ama zaman zaman bunalıma giren müslümanları yeniden kendilerine getirecek bir çağrı, bir sesleniş, önderlerin ödevi. Gerektiği vakit bu önderlerin çıkıp gelecekleri, Allah'ın bu ümmete bir lütfu olarak Peygamber tarafından müjdelenmiştir. Müslümanların ruhlarını canlandırıp tazeleyecek olan zâtlar, gerektiği her sefer, âdeta her yüz yılda görüneceklerdir. Mevlâna, Yunus Emre böyle gelmiş büyüklerimizdir. Müslümanların en umutsuz günlerinde zuhur etmiş yakıcı imân ışıkları, muştu meşaleleridirler. Batan güneşleri âdeta hızla doğuya götüren ve oradan doğmalarını sağlayan olağanüstü güçle donanmış erlerdir onlar. Gün öyle batmış ve ortalığa öylesine bir karanlık çökmüştür ki, sanki güneş bir daha doğmayacaktır. İşte siz gelin de böylesine karamsar bir hisse kapılmış insanları yeniden ışıklı, aydınlık ve güzel günlerin geleceğine inandırın. İnancı, şerefi âdeta ayaklar altında çiğnenen milleti, tekrar mutlu günlerin geleceği güvencine kavuşturun. Ve siz gelin, cehennemi yaşayan insanlara, gözle görülür, elle tutulur şekilde cenneti gösterin, yaklaştırın ve tattırın. İşte bunu yapmak görevini yüklendikleri için, *Mesnevi* ve Yunus Emre'nin şiirleri, hiç bir eserin ve hiç bir şiirin varamayacağı bir mânevîyat âlemine yükseltebiliyorlar insanı.

Hz. Mevlâna'nın kişiliği, öyle bir kişiliktir ki,

sabit bir portreye sığmaz ve mutlaka ondan dışarı taşar. Görevi ona bu çok cepheliliği vermiştir. Gürcü Hatun'un ricasını kırmamak için portresinin yapılmasına razı olan Mevlâna'nın resmini yapmaya girişen, fakat her seansta başka bir Mevlâna gördüğü için sonunda âciz kalan ve bu aczini itiraf ederek hidayet yolunu tutan hıristiyan ressamın hikâyesi, ayrıca, sembolik olarak, bize Mevlâna'nın ruh kişiliğinin, mânevî kimliğinin de zaptedilmez olduğuna işaret etmiş olmuyor mu?

Mevlâna'nın kişiliği, dağlardan şelâleler yaparak inen, zaman zaman yatağının dışına taşarak akan coşkunluğunun önünde durabilecek bir engel tanımayan, zaman zaman düzlüklerde sakinleşen, durgunlaşan, sonra en beklenmedik anda kayaları sürükleyerek yarlardan aşağı yuvarlanan, sonunda ummanlaşıp ufukları kaplayan bir nehirle benzeştirilebilir belki. *Divan-ı Kebir*'deki gazeller ve kasideler o coşkunlukların somut örnekleridir. O coşuşların, o şahlanışların. İnişlerin ve çıkışların. Kabarış ve taşışların. *Fih-i Mafih*, bir göl manzarası ile fikirler dünyasında sakin sakin dolaştırır bizi. *Mesnevi* ise, Amazon'dan da, Missisipi'den de uzun bir Nil'dir ki, firavunları derinliklerinde boğarken, Musa'ları üzerinden selâmetle yolculayıp denize ulaştırıyor.

Evet, meşhur benzetiş ile söylersek, *Mesnevi*, kendisi denize ulaşırken, titrek ve müteredditi, her an kaybolmaya aday bir damlayı andıran insan ruhunu da, Birlik denizine ulaştırarak kurtarır.

Mesnevi'nin bin bir renk ve parıltısından şaşı-

ranlara, bütün bu renklerin altındaki tek rengi, birlik rengini göstererek, Hz. Mevlâna, cevap veriyor. *Mesnevi*'nin Kur'an'a mensupluğunu, aitliğini ilân ederek, itiraz, red ve inkâr yolunu iptal ediyor. Kur'an'ın dışında ona bir varlık tanımıyor. Enel-Hak sözünde olan gerçek tevâzu, inanç ve fenafillah ruhuyla, *Mesnevi*'ye, Kur'an'da fâni olduğunu yine kendi dili ve üslûbuyla söyletiyor.

XIII

Mevlâna'nın *Divan-ı Kebir*'i nisbeten klasik divan târifine uyar. Fakat bu uyuş, şekil bakımındandır. Onda da diğer divanlarda olduğu gibi kasideler, na'tlar, kıt'alar, rubailer vardır. Ama öz bakımından şiirler tasavvuf terennümleridir. Divan şairi, yücele yücele belki tasavvuf yüceliklerinden bir yüceliğe varacaktır. Oysa, Mevlâna'da tasavvuftan şairliğe geçiş gibi bir görünüm vardır. Yine de aldanmamak lâzımdır. Bu, bir görünüşten ibarettir. Bütün mesele söyleyeceklerini bir parça gizleme, perdeler arkasından göstermedir.

Eğer *Mesnevi*, Mevlâna'nın erdiği "makam"dan konuşma ise, *Divan-ı Kebir*'deki şiirler, "hâl"lerinin bir demetidir. Gerçi bu "hâl"ler de o makamın enstantanelerinden başka bir şey değildir. Biz bu

kasidelerde, gazellerde Mevlâna'nın an yaşantılarını görüyoruz, duyuşlarına eriyoruz. Buzlu bir camın ardından da verilse bunlar, Mevlâna'nın direkt mânevî tecrübeleridir. *Mesnevi* ise, bir an için duyguların durdurulup yüce düşüncelerin ve hakikatlerin dile getirilmesidir.

Divan-ı Kebir'de düşünceler yok mu? Nasıl olur? Kasideler ve gazellerde, rubailerde düşünceleri, kristal parçaları halinde duygu içinde ve onunla kaynaşmış olarak, yani duyuşa dönüşmüş olarak buluruz. *Mesnevi*'de ise, düşünceler, meseller ve hikâyelerde somutlaşan bol örnekleriyle birbirine eklene eklene dev bir yapı oluştururlar. Diğer bir deyişle, *Divan-ı Kebir*'deki şiirler, türküler ve şarkılardır. *Mesnevi* ise, bir senfoni, bir ayin-i şerif. İnsanlık Senfonisi ya da Ayin-i Şerifi. Bir nevi, *Divan-ı Kebir*, Mevlâna'nın subjektivitesi, *Mesnevi* ise objektivitesidir. Öyle bir sübjektivite ki, bizim için bir objektivite oluyor. Ve öyle bir objektivite ki, her insanın sübjektivitesini bal sızdıran petek gibi sunuyor.

Mesnevi, mevsimler üstü, zaman üstü görünüyor. Oysa, *Divan-ı Kebir*'deki şiirler, mevsimlerden hareket ediyor. Güller, lâleler, leylekler, kargalar, divan şiirinin bu bahar konukları, olumları, olumsuzlarıyla, kasidelerde, gazellerde yerlerini alıyorlar. Ne kadar çok bahar var *Divan-ı Kebir*'de? Anlıyoruz ki, her yıl dönümüyle gelen ilkbahar, Mevlâna'yı coşturmuş ve dile getirmiş. Meram Bağları'nın baharı, Konya'nın baharı, bozkırın bütün güzelliklerini sergileyen tek varlığı olan

bahar, Mevlâna'nın şiirlerinde, coşkun bir gönül seli olup akmış. Yani, Mevlâna, her bahar tabiata dalmış ve ondan heybelerini gülle doldurarak alacağını almış. Tabiatı yüklenmiş, mevsimleri yüklenmiş, baharı yüklenmiş Mevlâna. Şarabı çağrıştırmış güller ve aşkı çağrıştırmış şarap. Aşkı anlatmış Mevlâna, aşka çağırmış. Bülbülün, gülün, şarabın anlamını "aşk" kavramında toplamış, bahar esintilerini gidilecek yöne çevirmiş.

Mevlâna, tabiata, mevsimlere, bahara dalmış ama orada kalmamış, ordan mânevî âleme, mânevî bahara, ilâhî aşka geçmiş. Tabiatı, baharı, gülü ve şarabı da oldukları yerde bırakmamış. Onları da beraberinde sürükleyip götürmüş. Öz, cevher değiştirmiş onlar. Fizik âlemden kurtulmuşlar, metafizik varlıklar olmuşlar. Artık bu gül başka bir gül, bu bahar başka bir bahar, bu şarap başka bir şarap, bu aşk başka bir aşktır.

Divan şiirinin üzerinde tasavvufun gölgesi vardır. Ama Mevlâna'nın şiirleri, tasavvufun ta kendisidir, gölgesiz, saf gönül sesleridir. Edebiyata açılan Mevlâna, onu da dâvasının bir aracı yapmasını bilmiştir. Ama görüntüsünü bozmadan, estetik gücüne de güç katarak.

Divan-ı Kebir, bu baharlar, lâleler, güneşler, denizler, ırmaklardan giderek büyük na't dünyasına çıkar. Peygamber Efendimiz'i, Hz. Ali'yi öven şiirleriyle Mevlâna, mânevî örtüsünü, harmanisini atar bu şiirlerin üzerine. Bir Kubbe-i Hadra gibi yükselir *Divan-ı Kebir*, eserlerden meydana gelen kümbetler şehri içinde.

Duygular, düşünceler, Eflâtun'un ideler âlemi gibi, hatta ondan da öte ârifîn dünyası gibi bir dünya örerler. Ruhumuz, bu aynada kendini seyrederek, eksikliklerini sezip yücelme yollarını arayacaktır. Mevlâna bizi alıp yücelere götürecektir. Bir meşale dünyasına onunla ereceğiz.

Mevlâna lirizmi, metafizik bir lirizmdir. Estetik, büyük âhengin kelimelere yansıması şeklinde kendini gösteriyor. Nağmeler, mânevîyat bayrağının dalgalanış ve titreşimlerinden oluşuyor. Senai şiirden dervişliğe giderken, Attar bir tarafında şairlik, öbür tarafında dervişlik, kanat çırpıyor; Mevlâna ise, âdeta günlük dili şiir dili olan bir öte âlem zümrüdüankasının duyarlığıyla yeşile, pembeye ve maviye boyuyor gökleri.

XIV

Mesnevî, temelde bir eğitim kitabıdır. Kur'an öğretisini ruhlara sindirme derslerinden oluşan bir kitap. Kur'an'ın yorumudur, ama klasik yorumlardan bir farkı vardır bu yorumun. Mevlâna, sûre sûre, âyet âyet, kelime kelime Kur'an'ı ruhuna geçirmiş, Kur'an hakikatleriyle ruhunu eğitmiş, ikisini birbirinden ayrılmaz hâle getirmiş, daha sonra o hakikatleri zihninin, akıl ve muhayyilesinin aynasında somutlaştırmış, canlandırmış. Her hakikatın hayat hikâyesini mesellerle ve hikâyelerle anlatmak, böylece, belki de, istilâcılar tarafından ülkede bir inziva köşesine mahkûm edildiği için iyice sınırlanmış olan Kur'an eğitimini ve öğretimini arka sokaklardan dolaşarak birden meydanın ortasında bir bomba gibi patlarcası-

na bir etki çerçevesinde sürdürmek istenmiş; işte, *Mesnevî*'nin tarihî-sosyal amacı...

Direkt metodla değil de endirekt metotla Kur'an hakikatlerini öğretmek, sadece öğretmek için değil, yaşatmak, müminleri Kur'an ahlâkıyla ahlâklandırmak, onların ruhlarını Kur'an'la donatmak, güçlendirmek amacıyla çırpınıyor Mevlâna. Kur'an'ın hikmetlerini süzülmüş bir şekilde hikâyeler içinde veriyor *Mesnevî*'de Mevlâna. Çocuktan büyüğe, herkese sesleniyor. Âlim, ümmi herkes yararlanabilir ondan. İnsan bir yolculuğa çıkıyor Mevlâna'yla *Mesnevî*'de. Uzun bir yolculuk bu. Attar'ın *Mantıku't-tayr*'da kuşlara yaptırdığı bu yolculuğu, Mevlâna, bize yaptırtıyor. Âb-ı hayatı birlikte aramaya çıktığımız Hızır'ımızdır o sanki. Gecelerce gidiyoruz, karanlıklar içinde gidiyoruz. Fakat ilerledikçe nur artıyor. Tanrı'nın ışığı yolumuzu aydınlatıyor.

Kelîle ve Dîmne, insanlara hayvan hikâyeleri arayıcılığıyla ahlâkî öğütler veriyor. Senai ve Attar bu hikâyeleri ulvî amaç için kullanma yolunu açıyorlar. Mevlâna onları hoca olarak görüyor ve izlediğini söylüyor. Ama, onda bu sanat, büyük virtüözüne kavuşmuş oluyor. Hikâyeler düşüncelerden, öğütler hikâyelerden, hikmetler öğütlerden ayrılmaksızın, ruhun büyük senfonisini dinletiyorlar bize. *Mesnevî*'yi okumaya başlamak, onunla hemhal olmak, yıllar yılı onunla yoğrulmak, bir değişim sürecine girmek ve onu yaşamaktır. Şeyhin o büyük sohbeti ki, dinleyen, eski kimliğini içeri girerken kapıda bıraktığını hisset-

mektedir. Kapıdan çıkarken de âdeta başka bir insan olarak çıkacaktır.

Bir bilinçlendirme öğretisidir *Mesnevî*. Metafizik planlı ve konulu bir bilinçlendirme yolu. Tanrı'ya varmak, her an Tanrı'yla olduğunun farkında ve şuurunda olmak yolunu açan bir aydınlık çizgi. Çoklukta Tek olanı, eseri ve tesiriyle idrâk edip yalnız olunmadığını bilme mutluluğuna bir çağrı.

İnançları, ahlâkı, görüş ve bakışı düzeltmek ve doğrultmak yolu, bin bir kavis çizilerek anlatılmış. Bin bir lâbirentten geçiyorsunuz. Ama sonunda çıkacağınız cadde, dosdoğru cadde, Sırat-ı Müstakimdir, Ana Yol, Ana Caddedir.

Hikâyeler... Yahudi vezirin hikâyesi, gülsuyu şişesini deviren tûtinin hikâyesi, rum ressamları, çin ressamlarının hikâyesi, Hindistan tûtilerinin hikâyesi... sayısız hikâye, içiçe geçerek, birbirinde eriyerek, kuştüyü gibi uçuşarak, insanı Tanrı adamı kılacak ortamı hazırlamaktadır ruhlarda.

Fon müziği olarak ney'in eşlik ettiği miraç lirizmiyle dolu bir arınış yolculuğu demektir *Mesnevi-i Mânevî*'yi kitap kitap yaşamak.

İnsanı kutlu mâneviyat katına yükselten kitap olarak, ona, *Mesnevi-i Şerif* denilmiştir. Osmanlıların kadirbilirliklerinin en güzel bir örneğidir bu.

XV

Veliler, hayatlarında da, öldükten sonra da, müminlere tesir etmek, onların gidişlerinde bir iyileşmeye, yükselmeye hizmet etmek anlamında tasarruf sahibidirler. Bu görevi de, kendilerinden sonra, ya yetiştirdikleri, yetiştirdiklerinin yetiştirdikleri ve sonra onların yetiştirdikleri, bir zincir gibi uzayıp giden zâtlar, ya da bizzat eserleri, daha doğrusu hem yetiştirdikleri insanlar, hem eserleri yerine getirir.

Hz. Mevlâna'nın, Anadolu üzerinde böyle bir mânevî tasarrufu vardır. Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli gibi, hatta belki onlardan da fazla bir etki ve tasarruf söz konusudur Mevlâna için. Hem mevlevilik ocağından yetişenlerin, hem de *Mesnevî*'nin, Anadolu insanının ruh yapısı oluş-

masında büyük katkıları oldu. *Mesnevî*, Anadolu ruhunu yoğurdu. Bu hamurun yoğuruluşunda Mevlâna'nın kutlu ellerini görmemek mümkün değildir.

Dedelerimiz, *Mesnevî*'nin özelliğini sezerek, onu halkın eğitimi için temel kitaplardan biri olarak kabul etmişlerdir. Hem aydınların, hem ümmi halkın eğitimi için. Vaizin, camide tefsirlerden yararlanıp vaaz şeklinde anlattıkları, öz halinde ve mânevî cepheleriyle, estetik biçimler içinde, şiir olarak ve anlamlı hikâyeler tarzında, *Mesnevî*'de yer alarak tamamlanmıştı. Bu yüzden, Osmanlılar, *Mesnevî* eğitim ve öğretimine çok önem ve değer verdiler. Bu emekleri de boşa gitmedi. Karşılığını fazlasıyla aldılar. Yüce ruhlu ve ahlâklı, zarif aydınlarımızı biraz da bu eğitime borçluyuz geçmişte.

Sonra tarihimizin en karanlık günleri geldi. Fetretlerin en fetretli dönemi. Sanki aydınlar islâmı bırakıp, geçmişimizi tam inkâr yoluna, dinsizliğe saplanıp kaldılar. Batı hayranlığı, kendimize ait ne varsa silip süpürüyordu onların ruhunda. İşte bu korkunç günlerde, klasik devir değerlerinden, en çok yine yaşama direncini gösterenlerin başında geleni Mevlâna'nın hâtırası ve eseri oldu. Ona hemen hemen kimse direkt olarak bir söz söyleyemiyordu. Bu yüzden, onu, bir takımları, çarpık bir aynadan yansıtmak istediler. Ama zaman içinde bu strateji anlaşıldı. Onun islâmdan, şeriattan kopmasının mümkün olmadığı görüldü. Onlardan kopmak bir yana, tam tersine, zaten Mev-

lâna onlar için vardı. Onlarla, Mevlâna Mevlâna'ydı.

Mevlâna, bir islâm ereni, bir islâm önderi, bir islâm düşünürü, bir islâm şairidir. Bu en basit gerçeği bile saptırmak için nice yıl ne diller dökmediler. Fakat, güneş balçıkla sığanmaz. Hakikat ortaya çıktı. Şimdi Mevlâna, o günahkârları da: "gel, gel, yine gel" diye islâma çağırıyor.

Evet, Mevlâna, devrinin o fetret döneminde, islâm ruhunun yaşaması için çırpınan bir pir, bir erendi. Yeniden dirilmenin sancıları için kıvrandığımız bu günde, bu en korkunç fetret gününde de, ruhu ve hâtırasıyla, bir diriliş piri, ereni olarak bize yol gösteriyor, ışık tutuyor, mânevî tasarrufuyla, eseri ve tesiriyle, yardımda bulunmaktan geri durmuyor.

EK

MESNEVİ'DEN
(BAŞLANGIÇ)

Yakınıp duran şu neyi dinle
Ayrılık ne demek ondan anla.

Beni kamışlıktan kestiler keseli,
Ben ağlarım, ağlatırım kadınları, erkekleri.

Şerha şerha yarılmış bir sinem olmalıydı ki,
O zaman anlataydım ne derttir bu özlem derdi.

Kendi öz toprağından ayrı düşmüş olanlar,
Orda geçen o mutlu zamanları anar, arar.

Ben, her yerde, her toplulukta inledim durdum;
İyilerle de düşüp kalktım, kötülerle de kalktım
oturdum.

Herkes benim dostum sanıyordu kendini;
Kimse bilmedi ama sırrı ta içimdeki.

Sırrımı söylüyorum işte haykırarak, ama,
Gözlerde görecek nur yok, duyacak güç kulaklarda.

Can vücuttan saklısız, vücut candan;
Ama izin yok ki ruhu görsün insan.

Ateştendir şu neyin sesi; yelden, sudan değil;
Kimde yoksa bu ateş, insan değil.

Aşkın ateşidir fışkıran ağzından.
Aşkın coşuşudur şarabı kabartıp duran.

Dostundan ayrılanın dostu neydir; bizim elin neyleri,
Perde perde yükselip yırttı bizim perdeleri.

Ney gibi öldüreni, kurtaranı kim görmüş;
Neyden üzgün, neyden daha şen olanı kim görmüş?

Ney kanlı bir yolculuğu anlatır da anlatır;
Aşk hikâyelerini, Mecnun'u anlatır da anlatır.

Ağzı yalnız kulaktır dinleyen, sayan;
Aklı yalnız sarhoşlardır arayan.

Üzgün günlerimiz bitmez bir güz oldu;
Ömür kömürümüz ateşte köz köz oldu.

Günler geçip gittiyse ağlamaya ne gerek!
Var olsun el uzatan ermiş insan, olgun dilek.

Balıktan ötesi bol suya kandı;
Günü geçmiş olanın geçim yolu tıkandı.

Olgunun durumundan ne bilsin bizcileyin ham kimse;
Sözü kısa keselim öyleyse.

(Diriliş Dergisi, 1967)
İslâmın Şiir Anıtlarından'dan

DÜĞÜN GECESİ

Dün gece, şeb-i arûstu, yani düğün gecesi. Hz. Mevlâna'nın, gönüller gencinin, şehzadeler şehzadesi bir güvey gibi, ölümün lâmbalarıyla donatılmış bir fener alayını andıran bir düğün havası içinde uğurlandığı gece. Toprak dünyasından gök dünyasına, arzdan arşa, insan ellerindeki ağırlıktan melek kanatlarındaki hafifliğe, karanlıktan ışıklar ülkesine, kısaca aşağıdan yücelere uğurlandığı saat. Bir şiddet meleğinin kemikleri kırarcasına ansızın kavrayışı şeklinde gelen ölüm bile, demek ki, Mevlâna'ya, bir düğün gecesinin, bir güveyiye gelişi gibi geldi.

Bu gece bir yas gecesi olamazdı, bir düğün gecesi olabilirdi ancak. Çünkü: büyük insan için hep ilerleme vardır. Ölüm, en büyük ilerlemedir onun

için. Bir yandan, bu dünyada, izi ve eseriyle, sönmemecesine yaktığı meşalelerle sağ ve diri olarak yaşarken, öte yandan, ebedîlik dünyasında da, bütün bir ömür özlemini çektiği, aşkıyla ateş harmanı gibi savrulduğu bir birlik ve bir topluluk, geçmez güzellik ve yıpranmaz gerçekler dünyasına ölümün yanına yaklaşamayacağı bir dirilikle geçmiştir. Ölümle bir hayat ortadan kalkmamış, bir hayat, iki hayat olmuştur. Sönmemiş, parlamıştır. Azalmamış, çoğalmıştır. Seyrelmemiş yaşama dakikaları, yoğunlaşmış ve derinleşmiştir.

Bu geceden sonradır ki, Mevlâna'nın dünya deneyi, öteye taşınmıştır, burada da, tarihî bir kadro gibi, her doğan çocuğa açık bir gök sofrası halinde uzayıp gitmiştir. Bir sofra ki, her yüzyıl bir katını daha açacak, bir kıvrımının sakladığı nar bahçelerini önümüze saçacaktır.

Her şeb-i arûsta, savrulan kar tanelerinin içinde, birbirini izleyen iki gök harmanili hayal gibi Şems ve Mevlâna'nın arka arka kayarak ufuklarda kaybolduğunu görmeyen, sezmeyen göz, ne kadar kapalı bir gözdür!

Her şeb-i arûsta, tabut, tahtırevandır; içindeki diri, bir hakikat güveyisi, Hz. Mevlâna'dır. El üstünde taşıyan müminler bir düğün alayıdır. Ölüm, düğünün ta kendisidir. Hem de sağdıç olan imam, Hz. Şems'tir. Namaz, alayı harekete getiren bir miraçtır. Dua, *Mesnevi*'dir. Ayakların âhengi ateş nefesli neyden fışkırır.

Her şeb-i arûsta, Kubbe-i Hadra, bir fosfor gibi parlar, Şems'i saklayan bir örtü gibi titrer ve sırrını açıp da gösterir.

Şeb-i arûs da canlıdır. *Mesnevi*'nin yaprakları arasında yaşar. Kanatları tavus kuşunun kanatlarından daha göz alıcıdır. Hem de tavusunki gibi gurura batmış aldatıcı bir göz alıcılıkta da olmamak şartıyla. İşte böyle bir kış gecesinde, o, *Mesnevi*'nin yaprakları arasından çıkar ve kanatlarıyla Selçuk haşmeti Konya'yı sığar. Günübirlik tozlardan ne bulaşmışsa dökülür camilerin duvarlarından. Mevlâna'nın gezdiği yerleri gezer, onun ziyaret ettiği evlerin pencerelerinden bakar ve kapılarını çalar. O Konya evlerinin bir çok kapısı çalınır. Selâhaddin-i Zerkubî'nin önünde kendinden geçerek döner döner döner, semâ eder. Onun dönüşünü görenler, bir eleğimsağmanın, yedi renkli gökkuşağının döndüğünü sanırlar. Sonra Meram Bağları'nın yediveren kütüklerindeki karla örtülü son üzümlerden bengisuyu içer içer, kanmamacasına içer. Ve Şems-i Tebrizî'nin kaybolduğu noktada, gece bitip de şafak atarken, etrafında yanan bir ayna gibi dönen dünyaya birkaç ölümsüz bakış atarak, kanatlarını açar ve gökyüzüne doğru uçar.

(Bâbıâli'de Sabah, 1967)
Sütun'dan

MEVLÂNA ENSTİTÜSÜ

Muhyiddin-i Arabî hazretlerinin Füsûş-ül Hikem'i gibi kendine mahsus bir Kur'an tefsiri olan ve Anadolu ufuklarını yediyüz yıldır Kur'an ışıklarıyla donatan *Mesnevi*'nin ilham sahibi Hz. Mevlâna'nın, düğün gibi karşıladığı ölüm gününü, yine Kur'an'ın indiği bu kutlu oruç günlerinde yaşadık. Ramazan ayı içinde Kur'an-ı Kerim, Kur'an-ı Kerim içinde, onun aşk kanıyla yazılmış bir yorumu olan *Mesnevi*, *Mesnevi* içinde bir düğün gecesi (şeb-i arûs): işte size, bizi çekip götüren Mevlâna'nın yaşayan bir kerameti.

Bu günler, bir bakıma, *Mesnevi*'nin dünyayı şereflendirdiği günlerin bir benzeridir. O zaman, Batı'dan Haçlılar, Doğu'dan da Cengiz orduları gelerek İslâm Dünyası'nı, bir yıkılışa götüren, kuşku ve tereddüde boğan, aklın kavrayamayacağı ve

ancak aşk ve vecdle karşılanabilecek acı bir kader şartına bağlamışlardı. İşte *Mesnevi*, İslâm Dünyası'nın siperleri olan Anadolu'ya böyle ulu bir ödevle geldi. Merkez noktasında Mevlâna ve *Mesnevi*, Horasan erenlerinden bir halka, Anadolu'da, yeni bir hamleyle islâm insanını, yeni devlete, yeni hayata, canlı bir medeniyet kıvamına getirdi. O atılış ve sıçrayış, islâmı bu günlere kadar diri ve sağlam olarak getirdi. 20. yüzyıl da medeniyetimizi, o dönemdeki kıskaca benzer bir kıskaç içine aldı: bir yanda, Haçlıların yenisi Batı, bir yanda da Cengiz aksiyonunun bir de ideoloji gücüyle destekli benzeri komünizm. İşte canlı ve yeni inanç, düşünce ve aksiyon akımlarıyla birlikte ve onlarla içiçe *Mesnevi*'nin yeniden en güçlü bir şekilde kurtarıcılık ödevinin gelip çattığı saatler. Daha önce, *Mesnevi*, Anadolu ve İslâm Dünyası'nın kurtuluşu için başlıca ödevini gördükten sonra, klasik kültür eğitiminde baştaki yerini almış, yüzyıllarca İslâm Dünyasında belli başlı ana din, tasavvuf ve edebiyat, kültür ve ruh eseri olarak okunmuştu. Şimdi, bu klasik ödevi aşan şartlar geldi. Öyleyse özünde bir velâyetin diriltici nefesini taşıyan *Mesnevi*'nin de, yeniden, olanca ışığıyla ortaya, bir zeytin altı barışı ve bir kılıç gibi çıkacağı günler geldi.

Yanlış bir edebiyat kanaati ve bilgisi olarak bir çok kişi *Mesnevi*'nin Farsça yazılışına hayıflanır. Halbuki iyice düşünülürse, bu da, büyük Mevlâna'nın bir kerametinden başka bir şey değildir. Eğer *Mesnevi* Türkçe yazılmış olsaydı, ne kadar büyük olursa olsun, zaman içinde eski bir edebiyat metni gibi karşılanacak ve sadece öğretim alanı

içinde kapalı bir hayatla çevrili olarak kalacaktı. Halbuki, Farsça söylenmekle bir yandan Anadolu dışındaki dünyaya sürekli olarak seslenme imkânını sürdürmüş, öte yandan, her yüzyılın canlı Türkçe'sine çevrilerek Anadolu'da devamlı olarak çağdaş olmuştur. Böylece, büyüklüğün ve güzelliğin son sınırında da olsa, bir mermer heykel gibi geri çağlarda kalmamış, her çağ bir çocuk gibi doğmuş, büyümüş, yaşamış, sonra bir sonbaharda yerini yeni, canlı ve genç bir *Mesnevi*'ye bırakmıştır. Hepimiz, ufkumuzda hiç değişmeden duran bir *Mesnevi*'yle, bir de her çağ onun açılan bir kıvrımı gibi gelişen *Mesnevi* tercümeleri ve şerhleriyle karşılaşmış, her karşılaşmada da canlı bir kerametin diriltici serin bâd-ı sabasını yüzümüzde duymuşuzdur.

Bu çalışmalar halkın kendi enerjisiyle ve ruh kudretiyle ortaya koyduğu verimlerdir.

Halkın ve devletin bütün imkânlarından faydalanan Üniversite ise, Mevlâna gibi dünya çapındaki bir veli, bir aşk adamı, bir şair, bir ideal insanı, bir islâm önderi için hangi etüdlerle karşımıza çıkmıştır?

Vakit kaybetmeden Edebiyat Fakültesine bağlı bir MEVLÂNA ENSTİTÜSÜ kurmamız ve bir *Mesnevi* Kürsüsünü açmamız lâzımdır. Böyle bir teşebbüs, Üniversitemizin şahsiyetini bulmaya ve kültürümüzün yeniden çağa hitap edebilecek bir diriliğe kavuşmaya başladığına bellibaşlı bir işaret olacaktır.

(Bâbıâli'de Sabah, 1967)
Sütun'dan

GELEN ANADOLU

Batıcılar, devrimciler, marksistler Türkiye'nin geleceğine ne gibi bir katkıda bulunabileceklerini düşünselerdi nasıl bir çıkmazda bulunduklarını anlayacaklardı. Bize yedi yüzyıl öncesinden verimli ışıklarını hâlâ kurtarıcı bir aşk kaynağından göndermekte devam eden Mevlâna Celâleddin-i Rûmî Hazretleri ayarında bir mânevî sultan mı getireceklerdir bize? Onlar kimi getirirlerse getirsinler, daha doğrusu getirdiklerini sanırlarsa sansınlar, o getirdikleri, Anadolu'nun mânevî tasarrufu elinde bulunan Mevlâna güneşinin yanında bir mum bile olamayacaktır. Bunu biraz anlar gibi olduklarından mıdır nedir, Büyük Mevlâna'ya doğrudan doğruya karşı çıkamıyorlar, hatta kendi yanlış yollarına O'nun bazı söz veya davranışlarını dayanak yapmak için çırpınıyorlar. Fakat bu

çırpınışın sunîliği ortadadır. Bu kötü niyet teşebbüsleri kendi hesaplarına en ufak bir yemiş vermemekte, yalnız Mevlâna'nın enginliğini farkında olmadan itiraf etmeleri anlamına gelmektedir.

Çağ ne kadar değişmiş olursa olsun, Mevlâna bir meşale gibi ışıklarını saçmakta, müslüman gençliğe yepyeni ufuklar açan ve açacak olan bir esprinin temel unsurlarından, hayat damarlarından biri olmaktadır.

Batıcılar, onun sevgi ve acıma duygularıyla insanı kucaklayan yanını, yani hoşgörürlük yanını görüyorlar, fakat dinden en ufak bir parçanın, bir kılın bile feda edilmesine göz yummayan yanını görmüyorlar. Bakış çerçeve ve açıları, bu genişliği ve enginliği bütünüyle kavrayamıyor.

Komünistler mala tapanları kınamasını görüyorlar da herkesin hakkına ve malına saygısını göremiyorlar. Onların da bakış alanları bu kadardır. Ama müslümanlar O'nu her yanıyla görmeye çalışıyorlar. O'nun sembollerinin arkasında yatan özü seçmeye çalışıyorlar.

Ve Mevlâna yüzyılların içinden bir kere daha müslümanlara geri geliyor.

Kendi zamanında hristiyanlara karşı aşkla, Moğollara karşı merhametle Anadolu müslümanlarını ayakta tutan bir esprinin ışığıydı Mevlâna. Bugün de Batı'ya ve komünizme karşı belli başlı diriliş sütunlarındandır.

Nasıl ki bir sütun da İmâm-ı Gazâlî'dir, bir sütun da Muhyiddin-i Arabî'dir, bir sutun da İmâm-ı Rabbanî'dir. Ve bin bir sütun olarak öbürleri.

Gelecek nesiller Büyük Kurtuluş yapısını bu

sütunlar üzerine kuracaklardır.

İçimize bir güve gibi girmiş, derimize bir kene gibi yapışmış yabancı düşüncelerin melez akımından bu yüce insanların ayarında insanlar çıkar mı hiç?

Onların niyeti, yani bu yabancı akımların kasdı, Anadolu ruhunu çölleştirmek, çoraklaştırmaktır.

Ama bunu başaramayacaklardır.

Gölgesine sığındıkları bütün putlar yıkılacaktır.

Anadolu'da yeniden Fatihlerin, Yavuzların, Mevlâna'nın, Yunus Emre'nin, Fuzûlî'nin, Şeyh Galib'in, Itrî'nin ve Dede Efendi'nin, Hak yoluna adanmış kılıçların ve kalemlerin, erenlerin ve erlerin nesli gelecektir.

Tarihin tevâzu çizgileri içinde Anadolu'nun geleceği budur. Yoksa komünizm çölü veya batı bataklığı olmak değil.

Anadolu'nun dirilişinde, batıcılık, komünizm bir anti tez, bir reaksiyon olarak ödev görmeğe mahkûmdur. Bu reaksiyon olmalıdır ki, Anadolu'nun dirilişi hızlansın ve tam olsun.

Deniz, kayalara çarpa çarpa büyür.

Irmak, büyük uçurumlardan atlayarak şelâleleşir.

(Bâbıâli'de Sabah, 1968)
Sütun'dan

SON

İÇİNDEKİLER

7 Mevlâna

83 Mesnevi'den (Başlangıç)

86 Düğün Gecesi

89 Mevlâna Enstitüsü

92 Gelen Anadolu